

# Natuurhistorisch Maandblad

2

De wantsen van de Stalberg

De dreigende teloorgang van de  
Levendbarende hagedis bij Watersley

Vestiging van Walstrobremraap  
in twee tuinen





# Bankzitter

Ton Lenders



Foto: Ton Lenders,  
Mirandella (P) - 2019

## Een zwarte kat krabt niet

Mensen zijn soms letterlijk en figuurlijk allergisch voor alles wat in hun ogen binnenshuis niet thuis hoort. Tot het meest bekende ongedierte behoren stofluizen waar menigeen een allergie voor heeft opgebouwd. Carapatiënten kunnen er behoorlijk door in de problemen raken. De meeste mensen lijken hun huis toch vooral voor zichzelf te willen houden. Dat is onder andere op te maken uit reacties op vliegen, spinnen en muizen die onverhoeds het huis zijn binnengedrongen. Vooral vrouwelijke huisgenoten hebben de neiging om overdreven te reageren en een panische angst te etaleren die vaak iedere grondslag mist. Want wat voor invloed hebben deze dieren nu echt?

Amerikaanse huisecologen namen de proef op de som en vergeleken schone en vieze huizen met elkaar en kwamen tot de conclusie dat een reguliere schoonmaak niet zoveel uitmaakt, maar dat de inrichting doorslaggevend is bij de huisfauna. Zo blijken huizen met tapijten bij allerlei geleedpotigen meer in trek dan huizen met parket of tegelvloeren. Blijkbaar biedt het tapijt voor veel soorten goede schuil- en foerageergelegenheid. De benedenverdieping is het rijkst aan dieren; speciaal de veelgebruikte woonkamer is sterk in trek. Dat heeft overigens ook te maken met een gunstige omgevingstemperatuur. Opvallend is de bevinding dat iedere ruimte zijn eigen ecosysteem

heeft. De kelder is door zijn vochtige omgeving en duisternis aantrekkelijk voor pissebedden, duizendpoten en spinnen. Op droge warme zolders vinden we vooral zilvervisjes en stofluizen. Ieder systeem heeft uiteraard zijn eigen predatoren en aaseters.

Ik begrijp dat deze onderzoeksresultaten bij onze poetsende medeburgers niet direct in goede aarde vallen. Mogelijk versterken ze zelfs een al dan niet latente smetvrees. Dat zou slecht zijn voor de strekking van dit verhaal. Wat we ervan moeten leren is dat de natuur onvoorwaardelijk bezit neemt van de ruimten waarover de mens denkt het alleenrecht te hebben. Dat heeft het coronavirus ons eens te meer laten beseffen.

De angstgedachte voor vuil in huis is er overigens pas enkele decennia geleden ingeslopen bij de bovenmodale westerse mens. Afgezien van het feit dat men tot ver in de vorige eeuw geen weet had van wat er zich binnenkamers in de microflora en -fauna allemaal afspeelde, interesseerde dat ook niemand. De mens had andere besognes. Men krabde waar men jeuk had en bouwde daarmee onwetend immuniteit op. Bovendien had het gewone volk sowieso niets te makken en vond men, zoals wel vaker bij de echte armen, een paar ongenode mee-etters niet erg.

*Betekenis: Je moet je niet laten leiden door je angsten.*





# De wantsen van de Stalberg (Heteroptera)

Reinier W. Akkermans, Wilhelminalaan 47, 6042 EL Roermond, e-mail: reinier.akkermans@home.nl

Twan Martens, Nieuwstraat 37, 5863 AX Blitterswijck, e-mail: t.martens@home.nl

Willem Vergoossen, Hattem 89, 6041 SG Roermond, e-mail: wvergoossen@home.nl

Ter hoogte van Landgoed De Hamert, ingeklemd tussen de Rijksweg N271 en de Maas, ligt de Stalberg. Het is een grasland op de overgang van de rivier naar de Maasduinen, dat bij hoogwater deels overstroomt en dat wordt gekenmerkt door een zeer afwisselende vegetatie (PETERS *et al.*, 2008; 2009). Op basis van deze gebiedseigenschappen zijn veel en ook bijzondere wantsensoorten te verwachten. Tussen 2010 en 2019 is de Stalberg jaarlijks verschillende malen speciaal op wantsen geïnventariseerd. Er zijn in die tien jaar in totaal 163 soorten aangetroffen, waaronder bijzonderheden als Nowicks spillebeen (*Phytocoris nowickyi*), Schaarse muggenwants (*Empicoris rubromaculatus*), Sleedoornblindwants (*Heterocordylus tumidicornis*) en Wolfsmelknetwants (*Oncochila simplex*). Samenvattend kunnen de auteurs stellen dat de Stalberg (ook) voor wantsen een belangrijk gebied is.

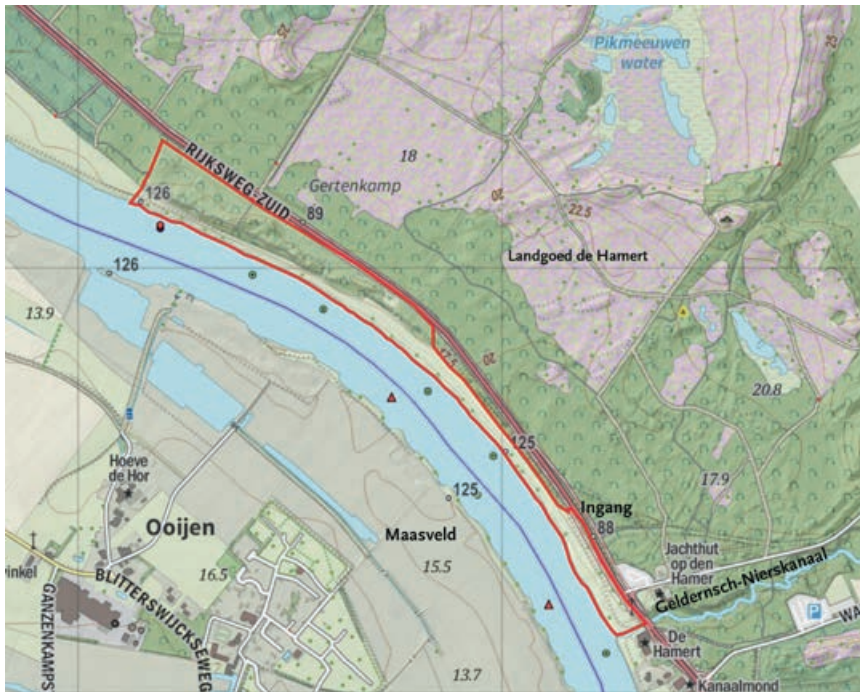
## DE STALBERG

De Stalberg [Figuur 1] is een natuurgebied in eigendom van de Stichting het Limburgs Landschap dat grenst aan Landgoed De Hamert. Het is een langgerekt terrein gelegen langs een buitenbocht van de Maas dat zich uitstrekt van de monding van het Geldernsch-Nierskanaal tot Wellerlooï [figuur 2]. Het is ruim 1,5 km lang met een breedte variërend tussen 50 en 170 m. De totale oppervlakte bedraagt slechts 12 ha. De expositie is overwegend zuidwestelijk, waardoor het er relatief warm is. De Stalberg vormt de overgang tussen het zomerbed van de Maas en de hoger gelegen Maasduinen. Het hoogteverschil tussen de Maas en de door Rijksweg Zuid gevormde bovenrand bedraagt ongeveer 10 meter; daardoor is er een behoorlijke hellinggradiënt aanwezig. De onderste, nabij de rivier gelegen zone inundeert regelmatig, terwijl de bovenrand van de Stalberg nooit overstroomt. De oever van de Maas is grotendeels vastgelegd met stortstenen. Deze zijn in 2019 in het zuidelijke deel van de Stalberg door Rijkswaterstaat verwijderd, zodat er een natuurlijker oever kan ontstaan. De bodem van het gebied verandert met de hoogteligging en de overstromingsfrequentie. Langs de Maas zelf is de bodem kleiig, kalkhoudend en voedselrijk, geleidelijk overgaand in een uitgeloopte, zandige en voedselarme bodem aan de bovenrand. Het grasland van de Stalberg wordt

## FIGUUR 1

De Stalberg, een stroomdalgrasland tussen Maas en Maasduinen (foto: Els Jans).





FIGUUR 2  
De Stalberg, een langgerekte strook tussen de Maas en Landgoed de Hamert.

door Galloways begraasd; zij staan niet jaarrond in het terrein, maar gedurende een deel van de zomer. Een tevel aan struweelvorming wordt op een mechanische wijze tegengegaan. Nagenoeg jaarlijks wordt een deel van het sleedoornstruweel door de beheerder afgezet. Hierdoor blijft een gedeelte van het struweel altijd aanwezig.

Parallel aan de Maas kan een viertal langgerekte vegetatiezones worden onderscheiden met elk hun typerende plantensoorten (PETERS *et al.*, 2008; 2009):

- De eerste zone wordt regelmatig overstromd, is vochtig, kalk- en voedselrijk. De vegetatie bestaat vooral uit ruigtesoorten zoals Heelblaadjes (*Pulicaria dysenterica*), Grote kattenstaart (*Lythrum salicaria*) en Koninginnekruid (*Eupatorium cannabinum*).
- De tweede zone, behorend tot het Glanshavergrasland, is matig voedselrijk en wordt periodiek overstromd. Opvallende plantensoorten zijn hier Beemdtkroon (*Knautia arvensis*), Peen (*Daucus carota*), Heksenmelk (*Euphorbia esula*) en Kruisbladwalstro (*Cruciata laevipes*).

FIGUUR 3  
De wantsenstudiegroep op de Stalberg in 2017 (foto: Willem Vergoossen)



- De derde zone, weer iets hogerop gelegen, is een droog zandig stroomdalgrasland, dat slechts sporadisch wordt overstromd. Bijzondere soorten zijn hier Gestreepte klaver (*Trifolium striatum*), Zacht vetkruid (*Sedum sexangulare*) en Grote tijm (*Thymus pulegioides*).
  - De vierde zone langs de bovenrand is een droog grasland op kalkarme zandgrond dat niet door de Maas wordt overstromd. Hier groeien soorten als Gewoon struisgras (*Agrostis capillaris*), Schapenzuring (*Rumex acetosella*) en Hemelsleutel (*Hylotelephium telephium*).
- Tussen het grasland en de Rijksweg bevindt zich een bos met deels loofhout (zomereiken-berkenbos) en deels met naaldhout (Grove den (*Pinus sylvestris*)). Feitelijk behoort dit bos niet meer tot het stroomdalgrasland, maar voor wantsen op de Stalberg is met name de bosrand van belang. Door deze zonering is op korte afstand van elkaar op de Stal-

berg een grote rijkdom aan plantensoorten ontstaan. In de onderzoeksperiode, 2010–2019, zijn in totaal 393 plantensoorten op de Stalberg aangetroffen (NATIONALE DATABANK FLORA EN FAUNA, 2020).

## DE INVENTARISATIE

In de periode 2010–2019 is op onregelmatige tijdstippen een bezoek aan het terrein gebracht, in sommige jaren vaker dan in andere jaren. Daardoor is de Stalberg, zowel wat betreft de spreiding over de maanden als het aantal bezoeken per jaar, niet gelijkmatig geïnventariseerd. Tot 2017 is de inspanning beperkt gebleven. Pas sinds de Wantsenstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap (NHGL) in 2017 voor het eerst het terrein heeft bezocht [figuur 3], vindt een explosieve toename van aangetroffen en nieuw gevonden soorten plaats. Tot en met 2017 zijn 83 overwegend algemene soorten waargenomen. Vanaf 2017 tot en met 2019 zijn 80 nieuwe soorten gevonden. Het gemiddelde aantal jaarlijks aangetroffen soorten nam na 2017 toe van 26 naar 93.

Verbeterde kennis en een grotere zoekintensiteit leveren vanaf dan jaarlijks hoge aantallen en telkens ook nog nieuwe soorten voor de Stalberg op [figuur 4]. Veel wantsensoorten zijn slechts gedurende enkele weken tot maanden per jaar te vangen. Met name veel soorten blindwantsen (Miridae) overwinteren als ei en de adulten daarvan kennen vervolgens slechts een kortstondig leven. Over de gehele onderzoeksperiode 2010–2019 bezien zijn de bezoeken redelijk gespreid over het jaar uitgevoerd en zullen hierdoor weinig wantsen zijn gemist.

Bij het vangen van de wantsen is van drie verschillende methoden gebruik gemaakt: kloppnet, sleepnet en harken [zie kader]. Alle gevangen dieren zijn

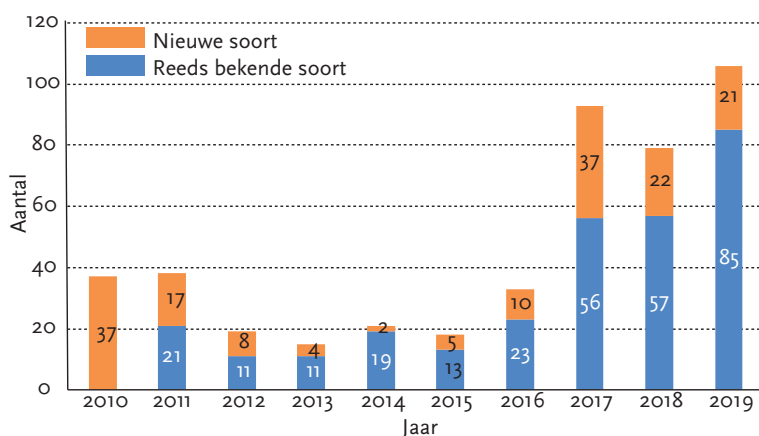
gefotografeerd en op Waarneming.nl geplaatst. Al met al zijn uit de periode 2010–2019 in de database na ontdebellen 791 unieke waarnemingen aanwezig. Het merendeel van de soorten kan op basis van de foto worden gevalideerd. Sommige soorten vergen nader onderzoek; deze zijn verzameld en naderhand door deskundigen gedetermineerd. De niet-gevalideerde soorten zijn buiten beschouwing gelaten. Deze kunnen immers op determinatiefouten berusten.

## DE SOORTENRIJKDOM

Op de Stalberg zijn binnen de onderzoeksperiode in totaal 163 verschillende soorten wantsen met zekerheid vastgesteld [tabel 1]. Deze soortenrijkdom hangt nauw samen met het gevarieerde planten-aanbod binnen het gebied. Veel wantsensoorten zijn fytofaag. Ze zuigen aan planten en zijn gespecialiseerd op één plantensoort of een groep nauw verwante soorten. Andere soorten wantsen prederen op ongewervelde dieren. Deze zoöfage wantsen hebben meestal een voorkeur voor bepaalde groepen insecten, zoals stofluizen of cicaden. Op hun beurt hebben de prooidieren vaak een binding met bepaalde plantensoorten. Daardoor vertonen ook de zoöfage wantsen, weliswaar indirect, een binding met bepaalde plantensoorten. Daarnaast zijn er met name onder de blindwantsen (Miridae) veel soorten die van zowel plantaardig als dierlijk voedsel leven: de zoöfytofage soorten. Opvallend is het relatief grote aantal voor Limburg zeldzame soorten op de Stalberg [tabel 2]. Dit hangt uiteraard deels samen met de bijzondere vegetatie, maar daarnaast zeker ook met de zuidwestelijk expositie, waardoor het er relatief warm is en ook zuidelijke soorten zich er kunnen vestigen. Voor de beschrijving van de soorten wordt de volgende indeling in de vegetatie gehanteerd: 1, de natte onderrand; 2, de ruige middenstrook; 3 de droge bovenrand; 4, de bosrand.

### De natte onderrand

Direct langs de waterkant [figuur 6] groeien op meer-



FIGUUR 4  
Het aantal waargenomen soorten wantsen per jaar op de Stalberg.

dere plaatsen Zwarte elzen (*Alnus glutinosa*). Hierin zijn onder meer de in Limburg zeldzame Elzensteilneus (*Orthotylus flavinervis*), Elzenridderswants (*Arocatus roeseli*), Elzenmalsnuit (*Kleidocerys privignus*) en Elzenpropjeswants (*Oxycarenus modestus*) [figuur 7] aangetroffen. Daarnaast groeien in deze zone ook her en der wilgen (*Salix spec.*), waarop bijzonderheden zoals Wilgendonswants (*Psallus haematodes*) en de bloemwants *Orius majusculus* zijn

## Vangmethoden

Bij het inventariseren van wantsen zijn drie verschillende vangmethoden gehanteerd [figuur 5].

### Klopscherm

Een klopscherm is een gespannen wit doek van ongeveer 1 m<sup>2</sup>, dat onder overhangende takken van bomen of struiken wordt gehouden. Door vervolgens met een knuppel op de takken te slaan vallen aanwezige insecten op het doek en kunnen daar dan verzameld worden. Een goed alternatief voor het klopscherm is een witte, stevige paraplu.

### Sleepnet

Voor het inventariseren van lage vegetaties en ruigten is het sleepnet geschikt. Een sleepnet bestaat uit een ijzeren ring met een doorsnede van 30 tot 50 cm met daarachter een zak om de insecten op te vangen. Aan de ring zit een stok van 1 tot 2 m lang. Met het sleepnet sleept de onderzoeker met enige snelheid door de vegetatie en vangt zo de zich daarin bevindende insecten. Sleepnetten met een lange stok kunnen ook worden gebruikt om aan takken van bomen boven het bereik van de onderzoeker te schudden.

### Hark

Harken is de methode om in de wintermaanden inactieve, overwinterende insecten tussen lage vegetatie (mosses, graspollen) te vinden. Deze methode is ook zeer geschikt om laag bij de grond levende bodemwantsen (Lygaeidae) te bemachtigen. Met een klein tuinharkje wordt hierbij bodemstrooisel (mos, gras, bladeren) op een wit laken, klopscherm of plastic bak geharkt en vervolgens handmatig uitgeschud. Aanwezige insecten vallen dan op het laken of in de bak. Bij koud weer kan het overigens enige minuten duren voordat de dieren activiteit vertonen en worden opgemerkt

FIGUUR 5

De drie verschillende vangmethoden van links naar rechts: kloppen, harken, slepen (foto: Gerard Lommen).



# Familie	Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	te jaar	Hokken	Status		Biotoop	
				Limburg	Limburg	NL	Stalberg	
1	Acanthosomatidae (Kielwantsen)	<i>Acanthosoma haemorrhoidale</i>	Meidoornkielwants	2017	54	A	A	rand
2		<i>Elasmostethus interstinctus</i>	Berkenkielwants	2010	87	ZA	ZA	rand
3		<i>Elasmucha grisea</i>	Gewone kielwants	2015	108	ZA	ZA	rand
4	Alydidae (Kromsprietwantsen)	<i>Alydus calcaratus</i>	Mierkromsprietwants	2017	36	VA	VA	droog
5	Anthororidae (Bloemwantsen)	<i>Anthocoris nemoralis</i>		2019	34	VA	ZA	droog/rand
6		<i>Anthocoris nemorum</i>	Gewone bloemwants	2018	57	A	ZA	droog
7		<i>Cardiastethus fasciventris</i>		2016	48	VA	?	rand
8		<i>Orius majusculus</i>		2017	11	Z	ZA	vochtig
9		<i>Orius niger</i>		2017	20	Z	ZA	droog
10		<i>Temnostethus pusillus</i>		2017	7	Z	A	rand
11		<i>Xylocoris cursitans</i>		2019	4	ZZ	A	rand
12	Aradidae (Schorswantsen)	<i>Aradus depressus</i>		2015	19	Z	A	rand
13	Coreidae (randwantsen)	<i>Ceraleptus lividus</i>	Oogstreeprandwants	2017	26	VA	VA	droog
14		<i>Coreus marginatus</i>	Zuringrandwants	2010	134	ZA	ZA	droog/vochtig
15		<i>Coriomeris denticulatus</i>	Bruine getande randwants	2010	44	VA	VA	droog
16		<i>Gonocerus acuteangulatus</i>	Smalle randwants	2010	98	ZA	ZA	droog
17		<i>Leptoglossus occidentalis</i>	Bladpootrandwants	2019	103	ZA	ZA	rand
18		<i>Syromastus rhombus</i>	Ruitrandwants	2018	54	A	VA	droog
19	Cydniidae (Graafwantsen)	<i>Legnotus limbosus</i>	Kleefkruidgraafwants	2010	27	VA	A	droog
20		<i>Tritomegas bicolor</i>	Dovenetelgraafwants	2016	63	A	A	droog
21		<i>Tritomegas sexmaculatus</i>	Ballotegraafwants	2017	7	Z	Z	rand
22	Lygaeidae (Bodemwantsen)	<i>Acompus rufipes</i>	Valeriaanbodewants	2012	5	ZZ	VA	vochtig
23		<i>Aphanus rolandri</i>	Rolanders rookwants	2011	6	Z	VA	rand
24		<i>Arocatus roeselii</i>	Elzenridderwants	2019	19	Z	ZZ	vochtig
25		<i>Beosus maritimus</i>	Bonte zandrookwants	2011	46	VA	ZA	rand
26		<i>Chilacis typhae</i>	Lisdoddebodemwants	2016	39	VA	A	vochtig
27		<i>Cymus melanocephalus</i>	Zwartkopcymus	2017	31	VA	ZA	vochtig
28		<i>Drymus brunneus</i>	Bruine moswants	2017	24	VA	ZA	rand
29		<i>Drymus ryeii</i>	Ryes moswants	2017	18	Z	ZA	rand
30		<i>Drymus sylvaticus</i>	Heidemoswants	2018	5	ZZ	ZA	rand
31		<i>Eremocoris plebejus</i>	Gewone heremietwants	2019	32	VA	ZA	rand
32		<i>Eremocoris podagricus</i>	Borsttanderemietwants	2018	5	ZZ	?	droog
33		<i>Gastrodes grossipes</i>	Dennenkegelwants	2018	52	A	ZA	rand
34		<i>Graptopeltus lynceus</i>	Geoogde bodewants	2019	15	Z	VA	droog
35		<i>Heterogaster urticae</i>	Netelringpoot	2011	58	A	ZA	vochtig
36		<i>Ischnocoris angustulus</i>	Bruinpootheidebodewants	2019	18	Z	VA	droog
37		<i>Ischnodemus sabuleti</i>	Slanklijfsapwants	2011	24	VA	ZA	vochtig
38		<i>Kleidocerys privignus</i>	Elzensmalsnuit	2018	15	Z	A	vochtig
39		<i>Kleidocerys resedae</i>	Berkensmalsnuit	2017	88	ZA	ZA	droog
40		<i>Megalonotus chiragra</i>	Gewone grootrug	2019	33	VA	ZA	droog
41		<i>Megalonotus sabulicola</i>	Zandgrootrug	2019	21	VA	A	droog
42		<i>Metopoplax fuscinervis</i>	Valse zwartaderbodewants	2019	4	ZZ	Z	droog
43		<i>Nysius ericae</i>	Heidenysius	2019	38	VA	A	droog
44		<i>Nysius senecionis</i>	Kruiskruidnysius	2010	72	A	ZA	droog/vochtig
45		<i>Nysius thymi</i>	Tijmnysius	2017	15	Z	ZA	droog/vochtig
46		<i>Oxycarenus lavatae</i>	Lindenspitskop	2019	93	ZA	?	rand
47		<i>Oxycarenus modestus</i>	Elzenpropjeswants	2018	15	Z	VA	vochtig
48		<i>Peritrechus geniculatus</i>	Sombere dartelwants	2017	30	VA	ZA	droog
49		<i>Plinthus brevipennis</i>	Glanzend kleinkopje	2019	18	Z	A	droog
50		<i>Pterotmetus staphyliniformis</i>	Kortschildkeverwants	2019	19	Z	A	droog
51		<i>Rhyparochromus pini</i>	Dennenrookwants	2017	25	VA	A	rand
52		<i>Rhyparochromus vulgaris</i>	Gewone rookwants	2010	82	ZA	A	rand
53		<i>Scolopostethus affinis</i>	Kortvleugelige zaagpoot	2012	28	VA	ZA	droog
54		<i>Scolopostethus decoratus</i>	Kleurrijke zaagpoot	2012	33	VA	ZA	droog
55		<i>Scolopostethus grandis</i>	Grote zaagpoot	2017	3	ZZ	VA	rand
56		<i>Scolopostethus pictus</i>	Bonte zaagpoot	2018	26	VA	A	rand
57		<i>Scolopostethus puberulus</i>	Donzige zaagpoot	2016	1	ZZ	A	vochtig
58		<i>Stygnocoris fuliginus</i>	Doffe donsrug	2017	14	Z	ZA	droog
59		<i>Stygnocoris rusticus</i>	Zwarte donsrug	2013	6	Z	A	droog/vochtig
60		<i>Stygnocoris sabulosus</i>	Glanzende donsrug	2017	25	VA	ZA	droog
61		<i>Taphropeltus contractus</i>	Gewone greppelschild	2017	25	VA	A	droog
62		<i>Trapezonotus dispar</i>	Loofbosschuinschild	2017	7	Z	VA	droog



# Familie	Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	1e jaar	Hokken	Status		Biotoop
				Limburg	Limburg	NL	Stalberg
63	Microphysidae (Korstmoswantsen)	<i>Loricula bipunctata</i>	2018	8	Z	Z	rand
64	Miridae (Blindwantsen)	<i>Adelphocoris lineolatus</i>	2017	82	ZA	ZA	droog/vochtig
65		<i>Adelphocoris seticornis</i>	2014	39	VA	A	vochtig
66		<i>Amblytylus nasutus</i>	2012	32	VA	ZA	droog/vochtig
67		<i>Apolygus lucorum</i>	2017	50	VA	ZA	droog/vochtig
68		<i>Atractotomus mali</i>	2010	11	Z	A	rand
69		<i>Blepharidopterus angulatus</i>	2011	33	VA	ZA	rand
70		<i>Campylomma verbasci</i>	2017	6	Z	VA	rand
71		<i>Capsus ater</i>	2010	46	VA	ZA	droog
72		<i>Charagochilus gyllenhalii</i>	2017	9	Z	VA	droog
73		<i>Closterotomus fulvomaculatus</i>	2013	34	VA	ZA	rand
74		<i>Closterotomus nonwegicus</i>	2010	57	A	ZA	droog/vochtig
75		<i>Cylloceria histronius</i>	2012	8	Z	ZA	rand
76		<i>Deraeocoris flavilinea</i>	2010	31	VA	ZA	rand
77		<i>Deraeocoris lutescens</i>	2010	112	ZA	ZA	rand
78		<i>Deraeocoris olivaceus</i>	2011	4	ZZ	VA	rand
79		<i>Deraeocoris ruber</i>	2010	78	A	ZA	droog/vochtig
80		<i>Deraeocoris trifasciatus</i>	2011	6	Z	VA	rand
81		<i>Dicyphus bolivari</i>	2019	9	Z	Z	vochtig
82		<i>Dicyphus epilobii</i>	2019	25	VA	A	vochtig
83		<i>Dicyphus globulifer</i>	2018	26	VA	A	rand
84		<i>Dryophilicoris flavoquadrimaculatus</i>	2012	43	VA	ZA	rand
85		<i>Europiella artemisiae</i>	2019	37	VA	A	rand
86		<i>Halictus luteicollis</i>	2019	17	Z	ZZ	rand
87		<i>Harpocera thoracica</i>	2010	56	A	ZA	rand
88		<i>Heterocordylus tumidicornis</i>	2011	4	ZZ	ZZ	rand
89		<i>Heterotoma planicornis</i>	2011	29	VA	ZA	rand
90		<i>Leptopterna dolabrata</i>	2010	60	A	ZA	droog/vochtig
91		<i>Lygus pratensis</i>	2010	122	ZA	ZA	droog/vochtig
92		<i>Lygus rugulipennis</i>	2011	99	ZA	ZA	droog/vochtig
93		<i>Megalocoleus tanaceti</i>	2016	19	Z	ZA	droog/vochtig
94		<i>Miris striatus</i>	2010	49	VA	ZA	rand
95		<i>Notostira elongata</i>	2017	101	ZA	ZA	droog/vochtig
96		<i>Oncotylus punctipes</i>	2017	16	Z	VA	droog/vochtig
97		<i>Orthocephalus coriaceus</i>	2011	25	VA	A	droog/vochtig
98		<i>Orthonotus ruffrons</i>	2016	6	Z	VA	vochtig
99		<i>Orthops basalis</i>	2017	43	VA	ZA	droog/vochtig
100		<i>Orthops campestris</i>	2012	36	VA	ZA	droog/vochtig
101		<i>Orthotylus flavinervis</i>	2018	2	ZZ	VA	vochtig
102		<i>Orthotylus flavosparsus</i>	2018	22	VA	ZA	vochtig
103		<i>Orthotylus marginalis</i>	2017	23	VA	ZA	vochtig
104		<i>Orthotylus tenellus</i>	2018	8	Z	A	rand
105		<i>Pachytomella parallela</i>	2018	7	Z	ZA	droog/vochtig
106		<i>Pantilius tunicatus</i>	2017	64	A	ZA	rand
107		<i>Phylus melanocephalus</i>	2011	24	VA	ZA	rand
108		<i>Phytocoris nowickyi</i>	2013	7	Z	Z	vochtig
109		<i>Pilophorus clavatus</i>	2010	17	Z	A	rand
110		<i>Pilophorus perplexus</i>	2015	22	VA	A	rand
111		<i>Pinalitus cervinus</i>	2016	23	VA	A	rand
112		<i>Plagiognathus arbustorum</i>	2010	56	A	ZA	droog
113		<i>Plagiognathus chrysanthemii</i>	2017	32	VA	ZA	droog
114		<i>Polymerus nigrita</i>	2018	19	Z	VA	vochtig
115		<i>Psallus albicinctus</i>	2018	2	ZZ	VA	rand
116		<i>Psallus confusus</i>	2018	1	ZZ	A	rand
117		<i>Psallus haematodes</i>	2018	3	ZZ	A	vochtig
118		<i>Psallus lepidus</i>	2018	2	ZZ	A	rand
119		<i>Psallus varians</i>	2011	22	VA	ZA	rand
120		<i>Pseudoloxops coccineus</i>	2015	2	ZZ	VA	rand
121		<i>Rhabdomiris striatellus</i>	2011	54	A	ZA	rand
122		<i>Stenodema calcarata</i>	2010	67	A	ZA	vochtig
123		<i>Stenodema laevigata</i>	2017	86	ZA	ZA	vochtig
124		<i>Stenotus binotatus</i>	2010	53	A	ZA	droog/vochtig

# Familie	Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	1e jaar	Hokken		Status		Biotop
				Limburg	Limburg	NL	Stalberg	
125	<i>Sthenarus rotermundi</i>	Populierenblindwants	2014	7	Z	A	rand	
126	<i>Trigonotylus caelestialium</i>	Rijstwigkop	2017	39	VA	ZA	droog/vochtig	
127 Nabidae (Sikkelwantsen)	<i>Himacerus apterus</i>	Boomsikkelwants	2016	86	ZA	ZA	rand	
128	<i>Himacerus mirmicoides</i>	Miersikkelwants	2010	111	ZA	ZA	droog	
129	<i>Nabis ferus</i>	Veldsikkelwants	2010	11	Z	ZA	droog/vochtig	
130	<i>Nabis limbatus</i>	Moerassikkelwants	2016	35	VA	ZA	vochtig	
131	<i>Nabis pseudoferus</i>	Valse veldsikkelwants	2017	9	Z	A	droog/vochtig	
132 Notonectidae (Bootsmannetjes)	<i>Notonecta glauca</i>	Gewoon bootsmannetje	2018	17	Z	ZA	vochtig	
133 Pentatomidae (Schildwantsen)	<i>Aelia acuminata</i>	Grote mijterschildwants	2010	106	ZA	ZA	droog	
134	<i>Arma custos</i>	Snuitkeverschildwants	2017	64	A	ZA	rand	
135	<i>Carpocoris purpureipennis</i>	Knoopkruidschildwants	2011	86	ZA	VA	droog/vochtig	
136	<i>Dolycoris baccarum</i>	Bessenschildwants	2010	140	ZA	ZA	droog/vochtig	
137	<i>Eurydema oleracea</i>	Koolschildwants	2010	92	ZA	ZA	droog	
138	<i>Eysarcoris aeneus</i>	Weegbreeschildwants	2017	20	Z	VA	droog	
139	<i>Graphosoma italicum</i>	Pyjamaschildwants	2010	110	ZA	ZA	droog	
140	<i>Palomena prasina</i>	Groene schildwants	2010	129	ZA	ZA	droog/vochtig	
141	<i>Pentatoma rufipes</i>	Roodpootschildwants	2010	118	ZA	ZA	rand	
142	<i>Peribalus strictus</i>	Zuidelijke schildwants	2010	95	ZA	ZA	droog/vochtig	
143	<i>Piezodorus lituratus</i>	Bremschildwants	2019	77	A	ZA	droog	
144	<i>Podops inuncta</i>	Haakjesschildwants	2010	20	Z	A	vochtig	
145	<i>Rhacognathus punctatus</i>	Heideschildwants	2011	11	Z	VA	droog	
146	<i>Rhaphigaster nebulosa</i>	Grauwe schildwants	2019	120	ZA	ZA	rand	
147	<i>Sciocoris homalonotus</i>	Platte zandschildwants	2018	4	ZZ	ZZ	droog	
148	<i>Troilus luridus</i>	Buikspitschildwants	2013	26	VA	A	rand	
149	<i>Zicrona caerulea</i>	Blauwe schildwants	2010	29	VA	VA	droog	
150 Pyrrhocoridae (Vuurwantsen)	<i>Pyrrhocoris apterus</i>	Vuurwants	2010	97	ZA	ZA	rand	
151 Reduviidae (Roofwantsen)	<i>Empicoris rubromaculatus</i>	Schaarse muggenwants	2019	17	Z	Z	vochtig	
152 Rhopalidae (Glasvleugelwantsen)	<i>Corizus hyoscyami</i>	Kaneelglasvleugelwants	2018	86	ZA	A	droog/vochtig	
153	<i>Myrmus miriformis</i>	Kleine slanke glasvleugelwants	2015	71	A	ZA	droog/vochtig	
154	<i>Rhopalus parumpunctatus</i>	Bruinrode glasvleugelwants	2012	77	A	ZA	droog/vochtig	
155	<i>Rhopalus subrufus</i>	Geblokte glasvleugelwants	2010	58	A	A	droog/vochtig	
156	<i>Stictopleurus abutilon</i>	Brilglasvleugelwants	2010	107	ZA	A	droog/vochtig	
157	<i>Stictopleurus punctatonevrosus</i>	Grijze glasvleugelwants	2010	106	ZA	ZA	droog/vochtig	
158 Scutelleridae (Pantserwantsen)	<i>Eurygaster testudinaria</i>	Gewone pantserwants	2010	70	A	ZA	droog	
159 Tingidae (Netwantsen)	<i>Dictyla humuli</i>	Smeewortelnetwants	2017	35	VA	A	vochtig	
160	<i>Kalama tricornis</i>	Bodemnetwants	2017	23	VA	A	droog	
161	<i>Oncochila simplex</i>	Wolfsmelknetwants	2011	5	ZZ	ZZ	vochtig	
162	<i>Tingis ampliata</i>	Akkerdistelnetwants	2017	23	VA	ZA	droog/vochtig	
163	<i>Tingis cardui</i>	Speerdistelnetwants	2016	33	VA	ZA	droog/vochtig	

Tabel 1  
Overzicht van de waargenomen soorten wantsen op de Stalberg in de periode van 2000 tot en met 2019. Voor de verklaring van de status in Limburg zie tabel 2. De status in Nederland is conform de Verspreidingsatlas van Nederlandse wantsen (AUKEMA & HERMES, 2006; 2014; 2016; 2020).

gevonden, naast meer algemene soorten waaronder de Wilgensteilneus (*Orthotylus marginalis*). Op de bomen in de natte onderrand is ook de Schaarse muggenwants [figuur 8] gevonden, een roofwants (Reduviidae) die zich onder andere voedt met stofluizen (Psocoptera). In de kruidlaag staan planten als Gewone valeriana (*Valeriana officinalis*) en Grote lisodde (*Typha latifolia*) met daarop respectievelijk de Valeriaanbodemwants (*Acompus rufipes*) en vaak grote aantallen Lisoddebodemwantsen (*Chilacis typhae*) in de bloeiwijzen.

Status	Code	Aantal uurhokken in Limburg (n=101)	Soorten per categorie op de Stalberg
Zeer zeldzaam	ZZ	1-5 hokken	17
Zeldzaam	Z	6-20 hokken	42
Vrij algemeen	VA	21-50 hokken	53
Algemeen	A	51-80 hokken	22
Zeer algemeen	AA	>80 hokken	29

Hier groeit ook Heksenmelk (*Euphorbia esula*) met daarop de zeldzame Wolfsmelknetwants. Onder de bladeren van Gewone smeewortel (*Symphytum officinale*) zijn vaak grote groepen van de Smeewortelnetwants (*Dictyla humuli*) aangetroffen. In de ruigte en onder de grassen, direct op de bodem, zijn soorten te vinden, die aan op de bodem liggende zaden zuigen, zoals de dusver uitsluitend in Limburg aangetroffen Nowickys spillebeen (*Phytocoris nowickiyi*), naast de Zwartkopcymus (*Cymys melanocephalus*), Slanklijfsapwants (*Ischnodemus sabuleti*) en rovers zoals de Moerassikkelwants (*Nabis limbatus*).

TABEL 2  
Verklaring van de status in Limburg van de in tabel 1 vermelde wantsensoorten. De indeling is gemaakt op basis van het aantal uurhokken (5 x 5 km) in Limburg (n=101) waarin de soorten zijn waargenomen in de periode 2010-2020 (WAARNEMING.NL, 2020d). In de laatste kolom staat het aantal per categorie op de Stalberg aangetroffen soorten aangegeven.



## De ruige middenstrook

De middenstrook vormt het ruigste deel van het grasland en kenmerkt zich door een grote variatie aan soorten grassen, composieten, lipbloemigen, kruisbloemigen en schermbloemigen. Hier groeien voor wantsen belangrijke waardplanten zoals Boerenwormkruid (*Tanacetum vulgare*), Duizendblad (*Achillea millefolium*), Bijvoet (*Artemisia vulgaris*), Grote brandnetel (*Urtica dioica*), Knoopkruid (*Centaurea jacea*), Gewone berenklauw (*Heracleum sphondylium*) en Peen. In deze ruigte is dan ook een grote soortenrijkdom aan wantsen te vinden. Met name voor wantsensoorten met een brede amplitude aan waardplanten is dit een geschikt habitat. Hier leeft een heel scala aan blindwantsen. Sommige prefereren hoge grasvegetaties, zoals de Grasbreedneus (*Amblytulus nasutus*) en Grote bonte graswants (*Leptopterna dolabrata*). Voor andere soorten is Boerenwormkruid een belangrijke waardplant, onder meer Groene schaduwwants (*Apolygus lucorum*), Boerenwormkruidkromneus (*Oncotylus punctipes*) en Rode halsbandwants (*Deraeocoris ruber*). Deze laatste soort is zoöfaag en predeert op de bladluizen die leven op Boerenwormkruid. De bodemwantsen (Lygaeidae) zijn op hun beurt vertegenwoordigd door bijvoorbeeld Tijmnysius (*Nysius thymi*), Zwarte donsrug (*Stygnocoris rusticus*) en Zwarte grondblindwants (*Pachytomella parallela*). Voor bodemwantsen is de ruigte van belang vanwege de hoge zaadproductie. Ze zuigen vooral aan plantenzaden die op de bodem liggen. In de ruige middenstrook bevindt zich ook een populatie van Bolivar's bochelwants (*Dicyphus bolivari*) op Harig wilgenroosje (*Epilobium hirsutum*) [figuur 9]. Deze mediterrane blindwants werd pas in 2018 in Nederland ontdekt, maar lijkt inmiddels verspreid in Nederland voor te komen (AUKEMA, 2020).

De kruidenrijke middenstrook is ook het domein van de glasvleugelwantsen (Rhopalidae), met



soorten als Kleine slanke glasvleugelwants (*Myrmus miriformis*), Bruinrode glasvleugelwants (*Rhopalus parumpunctatus*), Geblokte glasvleugelwants (*Rhopalus subrufus*), Kaneelglasvleugelwants (*Corizus hyoscyami*), Brilglasvleugelwants (*Stictopleurus abutilon*) en Grijs glasvleugelwants (*Stictopleurus punctatonervosus*). Op de vele Akkerdistels (*Cirsium arvense*) en Speerdistels (*Cirsium vulgare*) zijn twee monofage netwantssoorten aan te treffen, de Akkerdistelnetwants (*Tingis ampliata*) en de Speerdistelnetwants (*Tingis cardui*). Van de schildwantsen (Pentatomidae) maken vooral Bessenschildwants (*Dolycoris baccarum*), Groene schildwants (*Palomena prasina*) en Zuidelijke schildwants (*Peribalus strictus vernalis*) veelvuldig gebruik van de ruigte als leefgebied (dekking, eiafzet, voedsel). Een andere soort die de laatste jaren algemener in Limburg voorkomt en zich nog steeds verder west- en noordwaarts uitbreidt, is de aan Knoopkruid gebonden Knoopkruidschildwants (*Carpocoris purpureipennis*) (AUKEMA & HERMES, 2020). Tot slot is op schermbloemigen de fraai getekende Pyjama-schildwants (*Graphosoma italicum*) aan te treffen, een zuidelijke soort die zich de laatste jaren eveneens enorm heeft uitgebreid.

### FIGUUR 6

De natte onderrand met op de achtergrond opslag van wilg (*Salix spec.*) en Zwarte els (*Alnus glutinosa*) (foto: Els Jans).

### ◀ FIGUUR 7

Elzenpropjeswants (*Oxycarenus modestus*) (foto: Willem Vergoossen).

### ▼ FIGUUR 8

Schaarse muggenwants (*Empicoris rubromaculatus*) (foto: Willem Vergoossen).





▲ FIGUUR 9  
Bolivar's bochelwants (*Dicyphus bolivari*) (foto: Willem Vergoossen).



▲► FIGUUR 10  
Weegbreeschildwants (*Eysarcoris aeneus*) (foto: Willem Vergoossen).

### De droge bovenrand

Hoger op de helling van het grasland dat niet door het Maaswater wordt overstroomd, is een lage schrale vegetatie van droge bodems aanwezig. Dit habitat herbergt veel bodemwantsen met als bijzondere soorten Geogde bodemwants (*Graptopeltus lynceus*), Glanzend kleinkopje (*Plinthus brevipennis*), Kortschildkeverwants (*Pterotmetus staphyliniformis*), Doffe donsrug (*Stygnocoris fuliginus*) en Loofboschuinschild (*Trapezonotus dispar*). Deze soorten worden landelijk als vrij algemeen tot algemeen gecategoriseerd (AUKEMA & HERMES, 2014), maar in Limburg blijken deze bodemwantsen slechts zelden te worden waargenomen. Dit betreft een bekend waarnemerseffect. Het vinden van kleine bodemwantsen is specialistisch werk dat met de komst van de wantsenstudiegroep sterk is toegenomen. In de ruigtes is ook de enige in Nederland voorkomende kromsprietwants, de Mierkromsprietwants (*Alydus calcaratus*) aanwezig. De nimfen vertonen een opvallende gelijkenis met bosmieren (*Formica* spec.). Onder de bladeren van Smalle weegbree (*Plantago lanceolata*) is de Weegbreeschildwants (*Eysarcoris aeneus*) [figuur 10] aan te treffen. Deze soort komt in Nederland hoofdzakelijk in de zuidelijke provincies voor (AUKEMA & HERMES, 2020).

Figuur 11  
Door het hekwerk is er een scherpe begrenzing tussen de bosrand en de droge bovenrand ontstaan (foto: Els Jans).



In de aanwezige vegetatie zijn verder verschillende soorten randwantsen (Coreidae) te vinden, waaronder Bruine getande randwants (*Coriomeris denticulatus*), Oogstreeprandwants (*Ceraleptus lividus*) en Ruitrandwants (*Syromastus rhombeus*). Deze laatste twee soorten lijken in Limburg algemener dan in de rest van Nederland, met uitzondering van de duinen (AUKEMA & HERMES, 2020). Een bijzondere waarneming in 2019 betreft de Platte zandschildwants (*Scio-coris homalonotus*). Deze soort, die in 2011 voor het eerst in Nederland is waargenomen (AUKEMA, 2011), verspreidt zich de laatste jaren langzaam noordwaarts in het Maasdal (WAARNEMING.NL, 2020a).

### De bosrand

Het bos van de Stalberg is vanuit wantsenperspectief gezien tweelagig. Behalve een struik- en boomlaag is er een onderlaag aanwezig bestaande uit lage kruiden, mossen en strooisel. De bosrand is over vrijwel de gehele lengte afgerasterd, waardoor er een harde grens met het grasland aanwezig is [figuur 11]. Hier groeit, juist buiten het bereik van het vee, Stinkende ballote (*Ballota nigra*) waarop de daaraan gebonden Ballotegraafwants (*Tritomegas sexmaculatus*) is gevonden. De soort is zeldzaam in Limburg (AUKEMA & HERMES, 2020), vanwege de zeldzaamheid van de waardplant. Daar waar de waardplant aanwezig is, komt de Ballotegraafwants er vrij algemeen op voor. Op de aanwezige Bosrank (*Clematis vitalba*) komt de Geelkopvlowants (*Halticus luteicollis*) voor [figuur 12]. Ook deze soort breidt zijn areaal langzaam uit in noordelijke richting (WAARNEMING.NL, 2020b). Koeien vreten geen stekelige planten, zodat zich langs de bosrand plaatselijk een sleedoornstruweel heeft ontwikkeld. Op Sleedoorn (*Prunus spinosa*) is de Sleedoornblindwants aangetroffen, een zeldzame soort in Nederland die hoofdzakelijk bekend is uit Zuid-Limburg (AUKEMA & HERMES, 2016). Een moeilijk te determineren groep blindwantsen betreft de dons-wantsen (*Psallus* spec.). Een deel van de soorten kan enkel aan de hand van genitaalonderzoek op naam gebracht worden, hetgeen bovendien alleen geldt voor de mannetjes (WACHMANN *et al.*, 2004).



Langs de bosrand van de Stalberg zijn met zekerheid vier soorten aangetroffen. Op Zomereik (*Quercus robur*) zijn de Eikenkroondonswants (*Psallus albicinctus*), Oranje eikendonswants (*Psallus confusus*) en Bonte eikendonswants (*Psallus varians*) waargenomen en op Es (*Fraxinus excelsior*) de Donkere essendonswants (*Psallus lepidus*). Veel *Psallus*-soorten zijn vermoedelijk algemener aanwezig dan het aantal waarnemingen doet vermoeden (AUKEMA & HERMES, 2014), maar vanwege de specialistische determinatie en de voor blindwantsen kenmerkende, beperkte levensduur van de volwassen dieren wordt hun voorkomen sterk onderschat.

Op Zomereik zijn naast de donswanten ook diverse andere soorten blindwantsen aan te treffen, zoals de Kleurige eikenblindwants (*Cyllecoris histriomus*), Rood-zwarte halsbandwants (*Deraeocoris trifasciatus*), Voorjaarseikenblindwants (*Harpocera thoracica*), Eikenbleekpoot (*Phylus melanocephalus*) of Eikensteilneus (*Orthotylus tenellus*). Op berk (*Betula spec.*) en Zwarte els is de Stippelwants (*Pantilius tunicatus*) te vinden. De adulten van de Stippelblindwants verschijnen pas tegen het eind van het seizoen, in september-oktober, en het is daarmee van de Limburgse blindwantsen de soort die zich in het jaar het laatst ontwikkelt.

In de struwelen van Sleedoorn en Eenstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*) komen diverse soorten schildwantsen voor, zoals de Buikspitsschildwants (*Troilus luridus*), Meidoornkielwants (*Acanthosoma haemorrhoidale*), Snuitkeverschildwants (*Arma custos*) en Roodpootschildwants (*Pentatoma rufipes*). Deze laatste is onder de schildwantsen een buitenbeentje, omdat de soort niet net als de meeste schildwantsen als adult overwintert, maar als nimf verstopt op en onder de schors van bomen. Aan naaldhout gebonden zijn de Bladpootrandwants (*Leptoglossus occidentalis*) – een uit Noord-Amerika afkomstige exoot die zich de laatste vijf jaar landelijk sterk heeft uitgebreid (AUKEMA & HERMES, 2020) – en vooral de Dennenkegelwants (*Gastrodes grossipes*), een bodemwants die in dennenkegels van de zaden leeft.

In de bosrand is de bodemlaag wederom het domein van de bodemwantsen. Daarbij is er een duidelijk verschil zichtbaar of het strooisel afkomstig is van naaldbomen of van loofbomen. Tussen strooisel van naaldbomen zijn onder meer Gewone heremietwants (*Eremocoris plebejus*) en Rolanders rookwants (*Aphanus rolandri*) aan te treffen. Onder loofbomen betreft het onder meer Ryes moswants (*Drymus ryeii*), Bonte zaagpoot (*Scolopostethus pictus*) en Grote zaagpoot (*Scolopostethus grandis*).

### BELANGRIJK HABITAT

De Stalberg is niet alleen vegetatiekundig of floristisch, maar ook voor wantsen een belangrijk natuurgebied. Van de 525 in de periode 2000-2019



Figuur 12  
Geelkopvlowants  
(*Halticus luteicollis*)  
(foto: Willem  
Vergoossen).

in Limburg waargenomen soorten (persoonlijke mededeling B. Aukema) zijn er 163 op de Stalberg aangetoond. Dit is 31% van de Limburgse soorten en dat op een terrein van amper 12 ha.

De wantsenpopulatie in een terrein is geen stabiel gegeven. Zo is vóór de onderzoeksperiode de Vierpuntsierblindwants (*Adelphocoris quadripunctatus*) aangetroffen, maar in de onderzoeksperiode is de soort niet gevonden (WAARNEMING.NL, 2020c). In 2020 zijn weer enkele nieuwe soorten aangetroffen, waaronder een zeldzaamheid als de Appelschorsblindwants (*Isometopus intrusus*) op Es en een algemene soort als de Brandnetelblindwants (*Liocoris tripustulatus*) die, zoals de naam al zegt, gebonden is aan brandnetels (*Urtica spec.*).

Het aantal uurhokken (5 x 5 km) waarbinnen een soort in Limburg is aangetoond vormt een maat voor de algemeenheid van die soort in deze provincie. Op basis hiervan is een indeling gemaakt in respectievelijk zeer zeldzaam, zeldzaam, vrij algemeen, algemeen en zeer algemeen. Opvallend is het grote aandeel bijzondere soorten voor de Stalberg [tabel 1 en 2]. Niet minder dan 52% van het aantal vastgestelde soorten behoort tot de categorieën van zeldzame of zeer zeldzame soorten in Limburg. Dit benadrukt nogmaals het belang van de Stalberg als waardevol gebied.

### BEHEER

De soortenrijkdom van de Stalberg wordt bepaald door de ligging langs de Maas. Expositie, hoogtegradiënten, bodemsamenstelling, inundatie en beheer hebben gezorgd voor een bijzondere flora. Deze grote rijkdom aan planten is vervolgens de basis voor een grote verscheidenheid aan soorten wantsen. Het huidige beheer richt zich op het maximale behoud van de karakteristieke stroomdalvegetatie. Extensieve seizoensbegrazing door Galloways in combinatie met een maai- en afvoerbeheer kunnen verruiging van de graslanden en een ongewenste uitbreiding van de sleedoornstruwelen een halt toeroepen. Daarbij is met name de begrazingsdruk een punt van blijvende zorg omdat er daarbij ook

nadelige neveneffecten optreden als vertrapping en kaalvraat van floristisch belangrijke plekken. De prikkeldraadafscheiding vormt een harde grens tussen bos en graslanden. Die staat daarmee garant voor het voorkomen en behoud van veel voor wanten belangrijke en voor het vee onbereikbare plantensoorten. De afrastering dient dus gehandhaafd te blijven.

## DANKWOORD

Dik Hermes en Berend Aukema namen de determinatie van de verzamelde exemplaren voor hun rekening. Hiervoor uiteraard onze dank en ook voor het overdragen van hun veldkennis. Ook dank aan de waarnemers, in het bijzonder de leden van de Wantenstudiegroep, voor het delen van de waarnemingen. Een concept van dit artikel is becommentarieerd door Berend Aukema en Arjan Ova, waarvoor dank. Tenslotte dank aan de Stichting

het Limburgs Landschap, eigenaar en beheerder van de Stalberg, die toestemming verleende voor de uitvoering van dit onderzoek. Deze activiteit maakt deel uit van het Meerjarenprogramma Onderzoek van het Nationaal Park De Maasduinen en is mede gesubsidieerd door de Provincie Limburg.

provincie limburg



Nationaal Park  
De Maasduinen



## Summary

### THE HETEROPTERA OF THE STALBERG AREA

Stalberg, an elongated grassland site located between the river Meuse and the river dunes of the De Hamert nature area, located between Arcen and Wellerlooi in the Dutch province of Limburg, was examined for bugs (Heteroptera). The site is approximately 1.5 km long, between 50 and 175 m wide, and has a total surface area of 12 ha. The difference in elevation between the river and the edge of the forest at the top of this site is approximately 10 m. As a result of this difference, the grassland can become inundated to a varying extent during high water levels in the river, the top edge being completely free of flooding. The substrate at the lowest part is relatively clayey and wet, while the upper end is sandy and dry. These differences in substrate and humidity, as well as

occasional flooding, have led to the development of a transversal gradient of vegetations. This zoning comprises a wealth of plant species and habitats in a relatively small area, offering habitats to a multitude of bug species.

The Stalberg was examined for Heteroptera in the 2010–2019 period. The great variety of vegetations and plant species is reflected in the number of bugs species found there. Of the 525 bug species observed in Limburg during the study period, 163 (30%) were recorded at the Stalberg site. The species also include rare ones, such as *Phytocoris nowickyi*, *Empicoris rubromaculatus*, *Heterocordylus tumidicornis* and *Oncochila simplex*. It may be concluded that Stalberg is not only an important area for vegetation, but also for Heteroptera.

## Literatuur

- AUKEMA, B., 2011. Nieuwe en interessante Nederlandse wanten V (Hemiptera: Heteroptera). Nederlandse Faunistische Mededelingen 36: 1-7.
- AUKEMA, B., 2020. Nieuwe en interessante Nederlandse wanten X (Hemiptera: Heteroptera). Nederlandse Faunistische Mededelingen 55: 49-71.
- AUKEMA, B. & D.J. HERMES, 2006. Verspreidingsatlas Nederlandse wanten (Hemiptera: Heteroptera). Deel II: Cimicomorpha I. EIS-Nederland, Leiden.
- AUKEMA, B. & D.J. HERMES, 2014. Verspreidingsatlas Nederlandse wanten (Hemiptera: Heteroptera). Deel III: Cimicomorpha II. EIS-Nederland, Leiden.
- AUKEMA, B. & D.J. HERMES, 2016. Verspreidingsatlas Nederlandse wanten (Hemiptera: Heteroptera). Deel IV: Pentatomomorpha I. EIS-Nederland, Leiden.
- AUKEMA, B. & D.J. HERMES, 2020. Verspreidingsatlas Nederlandse wanten (Hemiptera: Heteroptera). Deel V: Pentatomomorpha II (Coreoidea en Pentatomoidea). EIS-Nederland, Leiden.
- NATIONALE DATABANK FLORA EN FAUNA, 2020. Soortenlijst planten de Stalberg. Geraadpleegd 12-5-2020.
- PETERS, B., G. KURSTJENS & P. CALLE, 2008. Stalberg. In: Peters, B., G. Kurstjens & P. Calle, Maas in Beeld. Resultaten van 15 jaar ecologisch herstel. Deel 3 Zandmaas. Bureau Drift, Berg en Dal.
- PETERS, B., G. KURSTJENS & P. CALLE, 2009. De vegetatie van de Stalberg. Een Zandmaasgradiënt in optima forma. Natuurhistorisch Maandblad 98(7): 138-145.
- WAARNEMING.NL, 2020a. Platte zandschildwants *Sciocoris homalonotus* Fieber, 1851. <https://waarneming.nl/species/624227/> Geraadpleegd 1-5-2020.
- WAARNEMING.NL, 2020b. Geelkopvlowants *Halticus luteicollis* (Panzer, 1804). <https://waarneming.nl/species/25074/> Geraadpleegd 1-5-2020.
- WAARNEMING.NL, 2020c. Vierpuntsierblindwants *Adelphocoris quadripunctatus* (Fabricius, 1794). <https://waarneming.nl/species/20557/> Geraadpleegd 1-5-2020.
- WAARNEMING.NL, 2020d. Wanten, cycaden en plantenluizen. [https://waarneming.nl/species/search/?species\\_group=15](https://waarneming.nl/species/search/?species_group=15). Geraadpleegd 1-5-2020.
- WACHMANN, E., A. MELBER & J. DECKERT, 2004. Wanzen 2. Die Tierwelt Deutschlands 81. Goecke & Evers, Keltern.





# De dreigende teloorgang van de Levendbarende hagedis (*Zootoca vivipara*) bij Watersley

R.P.G. Geraeds, Heinsbergerweg 54a, 6061 AK Posterholt, e-mail: rob.geraeds@kpnplanet.nl

Op 10 mei 2009 werden tijdens een wandeling bij Watersley enkele Levendbarende hagedissen (*Zootoca vivipara*) gevonden. Bij vervolfbezoeken bleek het een omvangrijke populatie te zijn, waarvan de aanwezigheid tot dan toe nog niet bekend leek te zijn (TILMANS, 2009). Het gebied is vanaf die tijd jaarlijks regelmatig bezocht en in de loop der jaren werden steeds minder dieren waargenomen. De laatste jaren is deze achteruitgang zo snel verlopen dat het voortbestaan van de soort op Watersley onzeker is.

## BEDREIGINGEN

De Levendbarende hagedis (*Zootoca vivipara*) is de meest algemene reptielensoort van Nederland die nog op een groot aantal plaatsen in Limburg voorkomt. De laatste tien jaar is de landelijke trend stabiel (JANSSEN & DE ZEEUW, 2019), maar sinds 1994 is de soort met circa 60% afgenomen (SPITZEN *et al.*, 2018). Als gevolg hiervan is ze in 2007 voor het eerst op de Rode Lijst van bedreigde amfibieën

en reptielen terecht gekomen (VAN DELFT *et al.*, 2007). De achteruitgang voltrekt zich vooral in het agrarisch cultuurlandschap, veelal als gevolg van schaalvergroting en intensivering van het landgebruik (STRIJBOSCH, 2004; 2009; VAN DELFT *et al.*, 2007). Deze trend wordt regionaal ook in Duitsland geconstateerd (ZIMMERMANN, 1981; FISCHER, 1996; GÜNTHER & VÖLKL, 1996; GLANDT, 2001; BOSCHERT & LEHNERT, 2007; VÖLKL & HANSBAUER, 2010; GROSSE, 2015). Daarbij komen de gevolgen van de stikstofdepositie (zoals versnelde successie en verarming van vegetatiesamenstelling en vegetatiestructuur) en de drastische achteruitgang van insecten (vermindering voedselaanbod) waardoor de resterende populaties steeds verder onder druk komen te staan. In dergelijke situaties kunnen relatief kleine ingrepen en ontwikkelingen uiteindelijk grote negatieve gevolgen hebben voor het voortbestaan van de soort (GERAEDS, 2020). Het omgekeerde, niets doen, komt echter ook voor. Zo is de achteruitgang van de Levendbarende hagedis bij Watersley juist te wijten aan het achterwege blijven van beheermaatregelen [figuur 1].

## WATERSLEY

Watersley ligt op het zuidoostelijke deel van de Kollenberg, ten zuiden van Sittard. Aan de west- en

## FIGUUR 1

Door het achterwege blijven van beheermaatregelen zijn grote delen van de graslanden op de zuidhelling van de Kollenberg dichtgegroeid met struweel van vooral braam (*Rubus spec.*) (foto: Rob Geraeds).





FIGUUR 2  
Globale verspreiding van de Levendbarende hagedis (*Zootoca vivipara*) in de omgeving van Sittard. 1 = Watersley; 2 = Daniken; 3 = Vloedgraaf en Geleenbeek 4 = omgeving Schinveld.

noordkant raakt het gebied aan de bebouwing van Sittard en Munstergeleen. In het zuiden en oosten grenst het vooral aan een grootschalig akkerbouwgebied. Aan de voet van de helling wordt het in het zuiden en zuidwesten begrenst door de wegen Watersley en Middenweg. De zuidelijke en zuidwestelijke helling bestaat uit een afwisseling van hooiland, (paarden-)weitjes, akkers, houtsingels, graften, bos, een kleine boomgaard en een perceel met kerstbomen. Het onderzoeksgebied strekt zich uit over een deel van de zuidelijke helling van de Kollenberg dat in 2009 uit een open, kruidenrijke graslandvegetatie met verspreide struwelen bestond.

#### VERSPREIDING LEVENDBARENDE HAGEDIS

Levendbarende hagedissen zijn vooral op de zuidelijke en zuidwestelijke helling van de Kollenberg aanwezig (GERAEDS, 2018). Hier maakt de soort gebruik van graslanden, bosranden, perceelranden en randen van houtsingels en graften. Met uitzondering van het grasland op de zuidhelling waren de graslanden in agrarisch gebruik als hooi- of weiland. Het grasland op de zuidhelling werd in het verleden ook gemaaid en had toen een meer kruidenrijk karakter. Hier werden altijd de hoogste dichtheden aan hagedissen waargenomen (eigen waarnemingen). Onderaan de hellingen is de soort aanwezig in de bermen van de Middenweg en de weg Watersley. Zuidelijk van zowel het verharde als het onverharde deel van de weg Watersley is de soort ook aanwezig in de randen van enkele waterbuffers. Noordelijk van Watersley, op het plateau van de Kollenberg, zijn Levendbarende hagedissen enkele malen waargenomen in bermen en op de taluds van het 'holle' deel van de onverharde Eeckerweg.

In de omgeving van Watersley zijn populaties aanwezig in een klein gebied bij Daniken, een buurtschap tussen Geleen en Puth (TILMANS, 2009). Hier worden de hagedissen vooral rond de voormalige steenfabriek Plinthos waargenomen. Dit terrein ligt op bijna 3 km afstand van Watersley. Het tussenliggende gebied bestaat uit de bebouwing van Munstergeleen en grootschalig akkerland en wordt doorsneden door twee grote doorgaande wegen, de N276 en de Keldenaar. Aan de noordkant komt de Levendbarende hagedis op circa 4,5 km afstand voor langs de oevers van de Roode beek en de Vloedgraaf (GERAEDS, 2006; 2008; 2018). Hier bestaat het tussengelegen

gebied uit de stedelijke bebouwing van Sittard en het natuurpark Schwienswei. Op grotere afstand (bijna 7 km) is de soort aanwezig in het dal van de Roode beek, de Schinveldse Bossen en de Breukberg rond Schinveld (TILMANS, 2009) [figuur 2]. Levendbarende hagedissen worden ook aangetroffen in het gebied tussen Nieuwstadt en het IJzerbos (op ruim 7 km afstand) (GERAEDS, 2018). Vanwege de relatief grote afstanden tussen de verschillende populaties, en omdat het tussenliggende gebied geen geschikt leefgebied vormt voor hagedissen, lijkt de uitwisseling van dieren tussen de populaties onwaarschijnlijk.

#### ACHTERUITGANG

De Levendbarende hagedis is pas laat rond Sittard ontdekt. In de beide Limburgse verspreidingsatlassen uit 1992 en 2009 zijn geen waarnemingen uit Watersley opgenomen (LENDERS, 1992; TILMANS, 2009). Uit de ruime omgeving zijn wel twee waarnemingen bekend uit 1912 en 1942. Deze waarnemingen zijn geregistreerd op uurhok-niveau (5x5 km) zodat niet duidelijk is waar de twee dieren precies zijn waargenomen. Bij Watersley is de soort pas in 2009 voor het eerst aangetroffen (GERAEDS, 2018). In de Nationale Databank Flora en Fauna en de databank van Waarneming.nl ontbreken waarnemingen van voor 2010. Aangezien de soort in 2009 plaatselijk in hoge dichtheden aanwezig was, is het duidelijk dat de populatie al veel langer in Watersley aanwezig moet zijn geweest.

#### Biotoopverandering

Na de ontdekking werden aanvankelijk de grootste dichtheden aangetroffen op de zuidhelling van de



FIGUUR 3

De zuidelijke helling van de Kollenberg vanaf hetzelfde standpunt gezien op 10 mei 2009 (a) en 8 oktober 2018 (b) (foto: Rob Geraeds).

Kollenberg. Deze bestond toen uit een grote aaneengesloten schrale graslandvegetatie met kleine struwelen van Gewone brem (*Cytisus scoparius*) en braam (*Rubus spec.*) [figuur 3a]. Enkele kenmerkende kruiden in deze vegetatie waren Grote muur (*Stellaria holostea*), Tormentil (*Potentilla erecta*), Muizenoor (*Hieracium pilosella*), Gewoon biggenkruid (*Hypochaeris radicata*), Liggende vleugeltjesbloem (*Polygala serpyllifolia*), Liggend hertshooi (*Hypericum humifusum*), Beemdkroon (*Knautia arvensis*), Gewone agrimonie (*Agrimonia eupatoria*), Gewone brunel (*Prunella vulgaris*), Gewone rolklaver (*Lotus corniculatus*), Valse salie (*Teucrium scorodonia*), Gewone veldbies (*Luzula campestris*), Pilzegge (*Carex pilulifera*) en Gewone vogelmelk (*Ornithogalum umbellatum*). Onderaan de zuidhelling, langs de weg Watersley, was een zone begroeid met Adelaarsvaren (*Pteridium aquilinum*). Aan de overige zijden grensde het grasland aan bos en struweel. Per inventarisatieperiode werden hier toen gemiddeld 12 tot 16 Levendbarende hagedissen gevonden [tabel 1]. Hoe het beheer van het grasland voor 2009 plaatsvond is niet bekend, maar op luchtfoto's uit 2007 is te zien dat het toen nog gemaaid werd. Vanaf 2009 is er niet meer gemaaid en is het grasland steeds verder dichtgegroeid met struweel van vooral braam. Daarnaast groeien er thans meidoorn (*Crataegus spec.*), Gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*), Es (*Fraxinus excelsior*), Zomereik (*Quercus robur*) en Ruwe berk (*Betula pendula*). Waar het open grasland in 2009 nog een oppervlakte van ongeveer 1 ha had, is hier in 2019 nog slechts 0,01 ha van over [figuur 3b en 4].

### Afname aantallen hagedissen

In de loop der jaren neemt het aantal hagedissen dat op de helling wordt waargenomen af. Vanaf 2013

TABEL 1

De op basis van luchtfoto's geschatte oppervlakte van het open grasland op de zuidhelling van de Kollenberg in het betreffende onderzoeksjaar en het totale en gemiddelde jaarlijkse aantal per inventarisatie waargenomen Levendbarende hagedissen (*Zootoca vivipara*).



Jaar	Oppervlakte in hectare	Aantal inventarisaties	Totaal aantal hagedissen	Gemiddeld aantal hagedissen per inventarisatie
2009	0,948	3	49	16,3
2010	0,614	3	42	14,0
2011	0,565	2	25	12,5
2012	0,454	2	28	14,0
2013	0,42	8	103	12,9
2014	0,36	7	75	10,7
2015	0,167	10	105	10,5
2016	0,166	6	61	10,2
2017	0,127	2	14	7,0
2018	0,034	4	14	3,5
2019	0,014	5	5	1,0





**FIGUUR 4**  
Contouren van het open grasland op de zuidhelling van de Kollenberg in 2009 (rood), 2014 (groen) en 2019 (wit) op een luchtfoto uit 2019. De enclave in het rood omliggende gebied was in 2009 een braamstruweel dat in de loop der jaren over het gehele grasland is uitgegroeid.

is op het grasland een meer structurele monitoring uitgevoerd. In dat jaar waren al veel braamstruwelen in het grasland tot ontwikkeling gekomen, maar was er wel nog sprake van een min of meer aaneengesloten grazige vegetatie. Vanaf 2014 is het grasland verder dichtgegroeid en is het aanvankelijk in drie verschillende delen opgesplitst [figuur 4]. In 2019 was er nauwelijks nog open grasland aanwezig. Vanaf 2013 tot en met 2019 neemt het gemiddeld per inventarisatie waargenomen aantal hagedissen af van 13 exemplaren naar nog slechts één [tabel 1].

#### Zonplekken

Op de zuidhelling vormden opgeworpen nestbulten van Gele weidemieren (*Lasius flavus*) belangrijke zonplekken. Op de spaarzaam begroeide nestbulten kunnen de hagedissen gemakkelijk boven de vegetatie uit klimmen om meer zonnewarmte op te vangen. In de namiddag en avond bij een zakkende zon kunnen de dieren verticaal tegen of bovenop de nestbulten langer zonlicht ontvangen. Hierdoor kunnen de nestbulten langer en efficiënter als zonplek gebruikt worden ten opzichte van zonplekken in de vegetatie. Deze situatie is vergelijkbaar met het gebruik van rasterpalen als zonplek door de Levendbarende hagedis (GERAEDS, 2017). De nestbulten raken in de loop der jaren steeds meer overgroeid door braamstruweel waardoor ze als zonplek ongeschikt worden. Parallel aan deze ontwikkeling worden zonnende hagedissen in toenemende mate op bladeren in de randen van braamstruwelen waargenomen [figuur 5]. Met het dichtgroeien van de open terreindelen zijn de dieren genoodzaakt om in het struweel omhoog te klimmen om nog rechtstreeks zonwarmte te kunnen opvangen. In het voorjaar, wanneer nog

geen bladeren aan de bramen zitten, zijn zelfs twee keer zonnende hagedissen in oude, vervallen vogelnesten waargenomen [figuur 6].

#### Verkeersslachtoffers

Dwars op de helling loopt een smal wandelpad dat ook veel door mountainbikers wordt gebruikt. In 2019 wordt dit pad vrijwel geheel geflankeerd door circa 1,5 meter hoog braamstruweel. Op de randen van het pad worden wel nog zonnende Levendbarende hagedissen waargenomen, maar de laatste jaren worden er ook vertrapte of overreden exemplaren gevonden, evenals dode Hazelwormen (*Anguis fragilis*). Om nog te kunnen zonnen worden de dieren in

toenemende mate het pad op gedwongen waar ze een groter risico lopen om vertrapt of overreden te worden.

#### Bermen

Onder aan de helling, langs de weg Watersley, staat een vervallen prikkeldraad raster boven aan het talud van een greppel in de smalle wegberm. Deze berm en greppel worden ook door Levendbarende hagedissen gebruikt. De zone achter het raster is echter eveneens sterk verbost en ongeschikt voor de soort. Rasterpalen die enkele jaren geleden nog veelvuldig als zonplek werden gebruikt zijn inmiddels grotendeels overwoekerd zodat deze hiervoor steeds minder geschikt worden [figuur 7]. Ook hier zijn de laatste twee jaar enkele doodgereden hagedissen op de weg gevonden. Dit is te verklaren doordat de dieren, op zoek naar geschikte zonplekken, steeds verder het gebied uit worden gedreven als gevolg van de voortschrijdende successie van de vegetatie.

#### Waterbuffer

Een andere aanwijzing dat de soort genoodzaakt is om het gebied te verlaten is dat hagedissen tegenwoordig ook langs het raster van de zuidelijk van de weg Watersley gelegen waterbuffer worden waargenomen. Deze locatie is vanaf 2009 vrijwel jaarlijks enkele keren bezocht. De soort wordt hier pas vanaf 2014 waargenomen.

#### DISCUSSIE

In het cultuurlandschap staat de Levendbarende hagedis steeds verder onder druk. De grootste bedreigingen zijn schaalvergroting en intensivering van het landgebruik waardoor de resterende leefgebie-



► FIGUUR 5

Doordat de zuidhelling vrijwel geheel met struweel is dichtgegroeid moeten de resterende Levendbarende hagedissen (*Zootoca vivipara*) de struwelen in klimmen om nog rechtstreeks zonewarmte te kunnen ontvangen (foto: Rob Geraeds).

►▼ FIGUUR 6

In het voorjaar, wanneer nog geen blad aan bomen en struiken zit, zijn incidenteel zonnende Levendbarende hagedissen (*Zootoca vivipara*) in vervallen vogelnesten waargenomen (foto: Rob Geraeds).

►▼▼ FIGUUR 7

In de loop der jaren overwoekerden de rasterpalen langs de weg Watersley steeds meer waardoor ze hun functie als zonplek voor Levendbarende hagedissen (*Zootoca vivipara*) langzaam maar zeker verliezen (foto: Rob Geraeds).

den steeds kleiner worden en in kwaliteit achteruitgaan, een ontwikkeling die ook wordt vastgesteld bij veel soorten planten en diverse andere diersoorten (WERELD NATUUR FONDS, 2020). Bij Watersley staat de Levendbarende hagedis juist onder druk doordat er helemaal geen beheer meer wordt uitgevoerd. Het grasland op de zuidhelling groeit – mede als gevolg van de hoge stikstofdepositie – versneld dicht met struweel waardoor het gebied na verloop van tijd ongeschikt wordt voor de soort. Levendbarende hagedissen zijn weliswaar nog op diverse andere plekken bij Watersley aanwezig, maar deze locaties zijn beperkt van omvang en hebben weinig structuurvariatie. Bovendien liggen ze versnipperd op en aan de voet van de hellingen van de Kollenberg. Hierdoor wordt de populatie erg kwetsbaar en kunnen relatief kleine veranderingen in de resterende habitats al grote gevolgen hebben voor haar voortbestaan (GERAEDS, 2020).

Bovenop de beschreven veranderingen komen ook nog de extreem warme en droge zomers van 2018, 2019 en 2020. Voor een vochtminnende soort als de Levendbarende hagedis pakt dit waarschijnlijk negatief uit. Zo heeft de hete en droge zomer van 1976 een groeiachterstand opgeleverd voor jonge Levendbarende hagedissen op heideterreinen waarvan de effecten nog jaren later in de populatie meetbaar waren (CREEMERS, 2018). Minder zichtbaar zijn de gevolgen van de sterke achteruitgang van insectenpopulaties (HALLMANN *et al.*, 2017; 2019). Hierdoor zal het voedselaanbod voor de soort ongetwijfeld zijn afgenomen, iets dat mede de achteruitgang van insectenetende vogels in het agrarisch gebied veroorzaakt (HALLMANN *et al.*, 2014; WERELD NATUUR FONDS, 2020).

Omdat in de omgeving nauwelijks geschikte leefgebieden van voldoende omvang aanwezig zijn, is de kans groot dat bij het uitblijven van maatregelen de soort in Watersley in de loop der jaren steeds verder



zal afnemen en uiteindelijk zal verdwijnen. Omdat andere populaties op relatief grote afstand aanwezig zijn en de tussenliggende gebieden voor de soort ongeschikt zijn, is het niet te verwachten dat Watersley snel opnieuw zal worden gekoloniseerd wanneer de situatie zich verbetert.

## Summary

### THE IMMINENT DEMISE OF THE COMMON LIZARDS AT THE WATERSLEY-AREA

The Common lizard (*Zootoca vivipara*) is the most common reptile in the Netherlands. Nevertheless, the species has decreased by around 60% since 1994. This decline is mainly caused by intensified land use and is especially occurring in agricultural landscapes. In the remaining, often small populations, relatively minor interventions and developments can ultimately have a major negative impact on survival. However, a lack of interventions can also have negative effects. In 2009 a large population of Common lizards was discovered at the Watersley area, south of the town of Sittard. The main habitat was a grassland of approximately one hectare on a

southern slope. Due to the absence of management measures, this slope is now densely covered in shrubs, mainly bramble (*Rubus spec.*). In 2019, only 0.01ha of this grassland remained and Common lizards had almost disappeared. From 2013, the grassland area has been more systematically surveyed for the presence of Common lizards. Since then, the average number of lizards observed per survey round has decreased from almost 13 to just one. The distribution is now restricted to scattered forest edges, margins of hedgerows, roadsides and parcel boundaries. If no management measures are taken, the species is likely to disappear from the area eventually.

## Literatuur

- BOSCHERT, M. & M. LEHNERT, 2007. Waldeidechse. *Zootoca vivipara* (Jacquin, 1787). In: H. Laufer, K. Fritz & P. Sowig (red.). Die Amphibien und Reptilien Baden-Württembergs. Eugen Ulmer, Stuttgart: 603-618.
- CREEMERS, R., 2018. Wat is het effect van de droge, hete zomer op reptielen en amfibieën? Geplaatst 28 augustus 2018. Geraadpleegd 1 september 2020. <https://www.naturetoday.com/nl/nl/nature-reports/message/?msg=24578>
- DELFT, J.J.C.W. VAN, R.C.M. CREEMERS & A.M. SPITZEN-VAN DER SLUIJS, 2007. Basisrapport Rode Lijst amfibieën en reptielen volgens Nederlandse en IUCN-criteria. RAVON, Nijmegen.
- FISCHER, K., 1996. Waldeidechse - *Lacerta vivipara* (Jacquin, 1787). In: A. Bitz, K. Fischer, L. Simon, R. Thiele & M. Veith (red.), Die Amphibien und Reptilien in Rheinland-Pfalz, Band 2. Gesellschaft für Naturschutz und Ornithologie Rheinland-Pfalz e.V., Landau: 377-386.
- GERAEDS, R.P.G., 2006. De Levendbarende hagedis langs de Vloedgraaf. Overleven in voedselrijke en structuurarme vegetaties. Natuurhistorisch Maandblad 95(7): 166-172.
- GERAEDS, R.P.G., 2008. Amfibieën en reptielen in de stedelijke omgeving van Sittard. Natuurhistorisch Maandblad 97(9): 177-182.
- GERAEDS, R.P.G., 2017. Het belang van rasterpalen als zonplek voor Levendbarende hagedissen. Natuurhistorisch Maandblad 106(7): 131-136.
- GERAEDS, R.P.G., 2018. Reptielen in het smalste stukje Nederland. Natuurhistorisch Maandblad 107(11): 229-233.
- GERAEDS, R.P.G., 2020. De achteruitgang van de levendbarende hagedis in het cultuurlandschap. Praktijkvoorbeelden van de gevolgen van inrichtings- en beheermaatregelen in het Voorsterveld. RAVON 22(2): 31-35.
- GLANDT, D., 2001. Die Waldeidechse. Unscheinbar – anpassungsfähig – erfolgreich. Laurenti-Verlag, Bochum.
- GROSSE, W.-R., 2015. Waldeidechse – *Zootoca vivipara* (Lichtenstein, 1823). In: W.-R. Grosse, B. Simon, M. Seyring, J. Buschendorf, J. Reusch, F. Schildhauser, A. Westermann & U. Zupke (red.). Die Lurche und Kriechtiere (Amphibia et Reptilia) des Landes Sachsen-Anhalt. Landesamtes für Umweltschutz Sachsen-Anhalt, Halle: 469-480.
- GÜNTHER, R. & W. VÖLKL, 1996. Waldeidechse – *Lacerta vivipara* Jacquin, 1787. In: R. Günther (Hrsg.). Die Amphibien und Reptilien Deutschlands. Gustav Fischer Verlag, Jena: 588-600.
- HALLMANN, C.A., R.P.B. FOPPEN, C.A.M. VAN TURNHOUT, H. DE KROON & E. JONGEJANS, 2014. Declines in insectivorous birds are associated with high neonicotinoid concentrations. Nature 511: 341-343.
- HALLMANN, C.A., M. SORG, E. JONGEJANS, H. SIEPEL, N. HOFLAND, H. SCHWAN, W. STENMANS, A. MÜLLER, H. SUMSER, T. HÖRREN, D. GOULSON & H. DE KROON, 2017. More than 75 percent decline over 27 years in total flying insect biomass in protected areas. PLoS ONE 12(10): e0185809.
- HALLMANN, C.A., T. ZEEGERS, R. VAN KLINK, R. VERMEULEN, P. VAN WIELINK, H. SPIJKERS, J. VAN DIJK, W. VAN STEENIS & E. JONGEJANS, 2019. Declining abundance of beetles, moths and caddisflies in the Netherlands. Insect Conservation and Diversity 10.1111/icad.12377.
- JANSEN, I. & M. DE ZEEUW, 2019. Resultaten meetprogramma reptielen 2018. Schubben & Slijm. RAVON nieuwsbrief voor en door vrijwilligers 40: 12-15.
- LENDERS, H.J.R., 1992. Levendbarende hagedis. In: J.E.M. van der Coelen (red.). Verspreiding en ecologie van amfibieën en reptielen in Limburg. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg/Stichting RAVON, Maastricht / Nijmegen: 219-232.
- SPITZEN, A., J. VAN DELFT & J. VOGELS, 2018. Waar gaat het mis met de levendbarende hagedis? Schubben & Slijm. RAVON nieuwsbrief voor en door vrijwilligers 35: 19.
- STRIJBOSCH, H., 2004. Levendbarende hagedis op weg naar de Rode lijst? Nieuwsbrief Meetnet Reptielen 29: 22-24.
- STRIJBOSCH, H., 2009. Levendbarende hagedis *Zootoca vivipara*. In: R.C.M. Creemers & J.J.C.W. van Delft (red.), De amfibieën en reptielen van Nederland. Nederlandse Fauna 9. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis / European Invertebrate Survey – Nederland, Leiden: 270-279.
- TILMANS, R.A.M., 2009. Levendbarende hagedis – *Zootoca vivipara*. In: H.J.M. van Buggenum, R.P.G. Geraeds & A.J.W. Lenders (red.). Herpetofauna van Limburg. Verspreiding en ecologie van amfibieën en reptielen in de periode 1980-2008. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht: 292-305.
- VÖLKL, W. & G. HANSBAUER, 2010. Der Einfluss der Landschaftsstruktur auf die Populationsdichten der Waldeidechse (*Zootoca vivipara*) in Ostbayerischen Mittelgebirgen. Zeitschrift für Feldherpetologie 17(1): 23-36.
- WERELD NATUUR FONDS, 2020. Living planet report Nederland. Natuur en landbouw verbonden. Wereld Natuur Fonds, Zeist.
- ZIMMERMANN, K.-D., 1981. Waldeidechse – *Lacerta vivipara* (Jacquin, 1787). In: R. Feldmann (red.). Die Amphibien und Reptilien Westfalens. Abhandlungen aus dem Landesmuseum für Naturkunde zu Münster in Westfalen, Münster: 124-128.



# Mededeling

## Vestiging van Walstrobremraap (*Orobanche caryophyllacea*) in twee tuinen

Walstrobremraap is een zeer zeldzame plant in Limburg. De vestiging van deze soort in twee min of meer natuurlijk beheerde tuinen in 2020 is de aanleiding om er in het Natuurhistorisch Maandblad kort aandacht aan te besteden.

### Hooilandjes

Beide auteurs hebben een klein deel van hun tuin als hooiland in beheer en zijn daar zo rond 2006 mee gestart. Het hooiland in Elsloo is zo'n 500 m<sup>2</sup> groot, in Schin op Geul is het een stuk kleiner. Twee keer per jaar worden rond eind juni/begin juli en medio oktober de hooilanden gefaseerd gemaaid en wordt het maaisel afgevoerd. Behalve maaien en afvoeren wordt jaarlijks wat mergelgruis toegevoegd aan beide percelen. De grondsoort is (zandige respectievelijk kalkrijke) löss. Beide percelen liggen hoog en droog, maar de bodem is vrij goed vochtvasthoudend.

### Soorten

De soortenarme graslanden uit de beginsituatie hebben zich in ongeveer 15 jaar tijd ontwikkeld tot fraaie, bloemrijke hooilandjes. Aspectbepalende soorten zijn Harige ratelaar (*Rhinanthus alectorolophus*), Gewone margriet (*Leucanthemum vulgare*), Ruige leeuwentand (*Leontodon hispidus*), Knoopkruid (*Centaurea jacea*), Scherpe boterbloem (*Ranunculus acris*) en enkele minder algemene soorten als Wilde marjolein (*Origanum vulgare*), Gulden sleutelbloem (*Primula veris*) en Gewone agrimonie (*Agrimonia eupatoria*). Hiernaast groeien er onder meer Veldsalie (*Salvia pratensis*), Slangenkruid (*Echium vulgare*), Knolsteenbreek (*Saxifraga granulata*), Kleine pimpernel (*Sanguisorba minor*) en Beemdkroon (*Knautia arvensis*). De soortenrijkdom is in beide percelen in het begin vooral te danken aan een inheems natuurzadenmengsel met ratelaar. Dit gaf een vliegende start. Kennelijk zijn de omstandigheden goed, want de soortenrijkdom is in de loop der jaren verder toegenomen. Bijzonder is dat zich in 2020 in beide graslanden spontaan de Walstrobremraap (*Orobanche caryophyllacea*) gevestigd heeft. De planten in Elsloo en Schin op Geul bloeiden

half mei 2020. Het ging om planten van ongeveer 40 centimeter hoog, één in Elsloo en negen in Schin op Geul [figuur 1 en 2].

### Walstrobremraap in Limburg

In Limburg is de Walstrobremraap een zeer zeldzame verschijning en de vondst is om die reden vermeldenswaardig. Aan het begin van de vorige eeuw meldt DE WEVER (1918) enkele vondsten van de bremraap in Zuid-Limburg bij Terworm en Eijsden. Ook geeft hij aan dat Dumoulin de soort bij de vestingwerken in Maastricht heeft gevonden. Daarna duurt het bijna 80 jaar voordat weer melding wordt gemaakt van de soort in Limburg. In 1996 duikt ze op in Venlo, waar ze sindsdien niet meer gemeld is (NDFE, 2020). Bijzonder is de 'herontdekking' van de soort in 1998 door Minne Feenstra, wederom bij de vestigingswerken van Maastricht, in het goed onderzochte gebied de Hoge Fronten (CORTENRAAD & MULDER, 1999). Ook hier blijft het bij deze ene waarneming.



▲ FIGUUR 1  
Walstrobremraap (*Orobanche caryophyllacea*) aan het begin van de bloeiperiode in het hooilandje in Elsloo (foto: M. Maris).



◀ FIGUUR 2  
Walstrobremraap (*Orobanche caryophyllacea*) verder in bloei in Schin op Geul (foto: G. Verschoor).

## Standplaats en voorkomen elders

Walstrobremraap bereikt in Nederland de noordwestgrens van haar areaal. De soort is plaatselijk vrij algemeen in de Zeeuwse en Hollandse duinen tot bij Bergen. Hiernaast komt ze vrij zeldzaam voor in het rivierengebied langs de IJssel en nabij Nijmegen. Elders is ze zeer zeldzaam (ROTHIER & SÝKORA, 2016; PIWOWARCZYK, 2014).

Walstrobremraap heeft een voorkeur voor warme, door de zon beschenen standplaatsen op droge, kalkrijke, voedselarme leem-, löss- en zavelgrond. Ze groeit optimaal in stabiele gradientmilieus, zoals hellingen. In Nederland komt ze vooral voor in duin- en stroomdalgraslanden. Verder kan ze ook voorkomen op plaatsen met aangevoerd zand, in kalkrijke, warmteminnende zoomvegetaties en in kalkgrasland (VAN DER LAND, 1966; PIWOWARCZYK, 2014; ROTHIER & SÝKORA, 2016).

Soms komt ze adventief voor na zandtransport (BUITEN & VAN MOORSEL, 2015; ROTHIER & SÝKORA, 2016). De soort kan zich ook vestigen na het aanbrengen van maaisel van bronpopulaties in de juiste milieus, zoals in het rivierengebied gebleken is (NIEMEIJER *et al.*, 2008; LOERMANS, 2020). Ook in België groeit ze voornamelijk in de duinen. Plaatselijk is ze aangetroffen in het Maasdistrict, in de omgeving van Virton en de Viroinval (bron: Waarnemingen.be, geraadpleegd 9 november 2020). In aangrenzende delen van Duitsland komt ze vooral voor in de Eifel en in het Rijndal (BUNDESAMT FÜR NATURSCHUTZ, 2013). Bijzonder is dat ze, in tegenstelling tot in Duitsland, in Zuid-Limburg al die jaren nooit gemeld is voor kalkgrasland, al zijn er enkele recente, ongevalideerde waarnemingen voor dit biotoop (bron: Waarneming.nl, geraadpleegd 9 november 2020).

## Biologie

Walstrobremraap is een parasiet die parasiteert op verschillende soorten uit de sterbladigenfamilie (Rubiaceae). Volgens BUITEN & VAN MOORSEL (2015) zijn dit in Nederland voornamelijk de algemeen voorkomende soorten Geel walstro (*Galium verum*) en in mindere mate Glad walstro (*Galium mollugo*). Uit een studie in Polen bleek dat Glad walstro met 80% verreweg de meest

geïnfekteerde plant in populaties met deze bremraapsoort is (PIWOWARCZYK, 2014). In Groot-Brittannië werd lange tijd gedacht dat Walstrobremraap alleen op Glad walstro parasiteerde, maar hier bleken ook belangrijke populaties van de bremraap afhankelijk van Geel walstro (RUMSEY & JURY, 1991). In de hooilandjes te Elsloo en Schin op Geul hebben zowel Geel walstro als Glad walstro zich uitgebreid. De aanwezigheid van Glad walstro op beide standplaatsen doet vermoeden dat de bremraap hier op deze plant parasiteert. De soort is een geofyt, dat wil zeggen dat de plant meerjarig is en de bovengrondse delen in de winter afsterven. Reproductie vindt zowel vegetatief plaats via de wortelstokken als via zaad. De zaden zijn, net zoals bij orchideeën, erg klein en licht en verspreiden zich makkelijk over grote afstanden met wind, maar ook met water. De kiemkracht blijft meerdere jaren in stand. Vegetatieve vermeerdering vindt plaats via worteluitlopers die vervolgens de wortels van andere planten infecteren. De plant groeit minstens een jaar voordat ze vruchtbaar is (BOUMAN *et al.*, 2000; BUNDESAMT FÜR NATURSCHUTZ, 2013; ROTHIER & SÝKORA, 2016). Belangrijke bestuivers zijn hommels (RUMSEY & JURY, 1991). Hoe de plant beide hooilanden heeft bereikt valt niet met zekerheid te zeggen. De meest dichtbij gelegen bekende populaties liggen hemelsbreed op minstens 40 km afstand.

Populaties met Walstrobremraap variëren aanzienlijk per jaar. De populaties zijn meestal niet erg groot en bestaan meestal uit vijf tot 20 exemplaren. Toch worden ook grotere populaties gemeld (PIWOWARCZYK, 2014). De auteurs zijn benieuwd hoe de populaties in Elsloo en Schin op Geul zich verder ontwikkelen. Het feit dat Walstrobremraap een vaste plant is, doet vermoeden dat de plant in het voorjaar van 2021 weer zal verschijnen. We zijn ook benieuwd naar nieuwe waarnemingen in Zuid-Limburg. Enkele recente ongevalideerde waarnemingen doen vermoeden dat de soort ook elders in de regio te vinden is.

Marniks Maris, Heirstraat 20, 6181 HM Elsloo,  
e-mail: marniks.maris@gmail.com  
Guido Verschoor, Keutenberg 1, 6305 PP Schin  
op Geul, e-mail: ecovers@dds.nl

## Literatuur

- BOUMAN, F., D. BOESEWINKEL, R. BREGMAN, N. DEVENTE & G. OOSTERMEIJER, 2000. Verspreiding van zaden. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- BUITEN, N. & R. VAN MOORSEL, 2015. NDFF Verspreidingsatlas planten. *Orobancha caryophyllacea* Sm. Walstrobremraap. Ecologie & verspreiding. Laatste herziening 2015. Geraadpleegd 4 november 2020. <https://www.verspreidingsatlas.nl/0907#>.
- BUNDESAMT FÜR NATURSCHUTZ, 2013. Floraweb. *Orobancha caryophyllacea* Sm. Gewöhnliche Sommerwurz. Laatste herziening. 10 december 2013. Geraadpleegd 8 november 2020. <https://www.floraweb.de/webkarten/karte.html?taxnr=4026>.
- CORTENRAAD, J & T.J.D. MULDER, 1999. Uit de flora van Limburg. Aflevering 40. Natuurhistorisch Maandblad 88(2): 36-39.
- LAND, J. VAN DER, 1966. 101. Orobanchaceae. Flora Neerlandica, vol. 4(2): 187-205.
- LOERMANS, J., 2020. Nature Today. Walstrobremraap vestigt zich op rivierduin Winssen. Geplaatst 30 juli 2020. Geraadpleegd 9 november 2020. <https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=26517>.
- NDFF, 2020. NDFF Verspreidingsatlas planten. *Orobancha caryophyllacea* Sm. Walstrobremraap. Laatste herziening 2020. Geraadpleegd 4 november 2020, <https://www.verspreidingsatlas.nl/0907#>.
- NIEMEIJER, I. B. BEEKERS, G. KURSTJENS, P. VAN BEERS, P. CALLE, M. LOUWEN, K. LOTTERMAN, M. BOLTEN, E. BROUWER, N. DAM & M. VAN BERGEN, 2008. De Flora van de Gelderse Poort. Trends van indicatieve soorten tussen 1970 en 2008 en actuele ontwikkelingen van beschermde en bedreigde soorten (vanaf 2004). Stichting Flora- en Faunawerkgroep Gelderse Poort, Millingen aan de Rijn.
- PIWOWARCZYK, R., 2014. *Orobancha caryophyllacea* Sm. (Orobanchaceae) in Poland: current distribution, taxonomy, plant communities and hosts. Acta Agrobotanica 67(3): 97-118.
- ROTHIER, S. & K. SÝKORA, 2016. Zandafzetting, standplaats, beheer en botanische kwaliteit van stroomdalgrasland. Rapport nr. 2016/OBN-200-RI. Vereniging van Bos- en Natuurterreineigenaren, Driebergen.
- RUMSEY J. & S.L. JURY, 1991. An account of *Orobancha* L. in Britain and Ireland. Watsonia 18: 257-295.
- WEVER, A. DE, 1918. Lijst van wildgroeïende en eenige gekweekte planten in Z.-Limburg. VIII. Jaarboek 1918 Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht: 3-44.



# Onder de aandacht

## Notulen Algemene Ledenvergadering 29 februari 2020

De Algemene Ledenvergadering is gehouden op zaterdag 29 februari 2020 tijdens de Genootschapsdag in het Broekhin-college, Bob Boumanstraat 30 te Roermond.

### Opening en mededelingen

Om 11.40 uur opent Frank Oelmeijer, voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, de Algemene Ledenvergadering. Deze wordt bijgewoond door 93 leden.

### Notulen vorige vergadering

De notulen van de vorige Algemene Ledenvergadering, op 9 maart 2019, worden goedgekeurd onder dankzegging aan de notulist.

### Jaarverslag en Jaarrekening 2019

De voorzitter neemt het jaarverslag door en gaat daarbij in op enkele bijzondere activiteiten van de kringen en studiegroepen. De penningmeester, Alfred Paarlberg, licht de jaarrekening toe. In 2019 is er netto € 172.015,00 uitgegeven, meer dan waarmee in de begroting rekening gehouden was. Daardoor is het eigen vermogen afgenomen met € 6.004,00, en komt uit op € 10.991,00. De oorzaken hiervan zijn een aantal extra themanummers van het Natuurhistorisch Maandblad en een extra uitgave van SOK-mededelingen. Daarnaast zijn de portokosten sterk gestegen en waren de huisvestingskosten hoger. Op basis van de nieuwe cao Sociaal Werk (eind 2019) zijn de loonkosten in 2019 met circa 3,5% gestegen en zullen deze in 2020 weer met circa 3,5% stijgen. De inkomsten komen vanuit de subsidie van de Provincie Limburg, uit de contributiegelden en uit een subsidie voor de themanummers door Waterleiding Maatschappij Limburg (WML). Omdat er een structureel tekort aan inkomsten is, wordt reeds aangekondigd dat er in het najaar een volgende Algemene Ledenvergadering zal worden opgeroepen om een contributieverhoging goed te keuren. Daarna neemt de kascontrole-commissie, in persoon van Jac Beelen en Nico Ploumen, het woord. Beide heren hebben de stukken gecontroleerd en zijn geen onregelmatigheden tegengekomen. De kascontrole-commissie verleent het bestuur dus decharge. Daarmee is de jaarrekening goedgekeurd.

### Benoeming kascontrole-commissie

Aangezien Nico Ploumen aftredend is, wordt er een oproep gedaan voor een nieuw lid van de kascontrole-commissie.

### Benoeming bestuursleden

Binnen het bestuur zijn volgens rooster de leden Rob Geraeds, Alfred Paarlberg, Wouter Jansen, Victor van Schaik, Pieter Puts, Katrien de Vos, Linda Wortel en Aidan Williams aftredend. Victor van Schaik en Katrien de Vos hebben aangegeven te willen stoppen als bestuurslid. Victor van Schaik wordt naar voren gehaald en op gepaste wijze bedankt voor zijn jarenlange inzet als bestuurslid. Van Katrien de Vos is reeds afscheid genomen tijdens een vergadering van het Algemeen Bestuur. De overige aftredende bestuursleden worden met algemene stemmen herbenoemd. Wel wordt als kanttekening meegenomen dat de penningmeester, Alfred Paarlberg, en de vice-voorzitter, Rob Geraeds, hebben

aangegeven in 2021 te willen aftreden. Er volgt dus een oproep om na te denken over en uit te kijken naar nieuwe leden van het Dagelijks Bestuur. Ook wordt Math de Ponti benoemd tot lid van het Algemeen Bestuur en Ben Mattheij tot lid van het Dagelijks Bestuur.

### Rondvraag en sluiting

Van de rondvraag wordt geen gebruik gemaakt. Om 12.10 uur sluit de voorzitter de vergadering.

## Uitnodiging Algemene Ledenvergadering 20 februari 2021

Het bestuur van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg nodigt al haar leden uit tot het bijwonen van de jaarlijkse Algemene Ledenvergadering. De vergadering wordt dit jaar gehouden op zaterdag 20 februari 2021 na afloop van de Genootschapsdag die via het Zoom-platform wordt georganiseerd. U moet zich voor deze ledenvergadering aanmelden via [loket.nhgl.nl](mailto:loket.nhgl.nl), dan krijgt u enkele dagen tevoren een link toegestuurd zodat u ook aan de Zoom-vergadering kunt deelnemen.

Aanvang: 16.15 uur. De agenda voor de vergadering is als volgt:

### Opening en mededelingen

#### Notulen vorige vergadering

De notulen van de vorige Algemene Ledenvergadering, op 29 februari 2020, zijn hierboven gepubliceerd

### Jaarverslag en jaarrekening 2020

Het jaarverslag en de jaarrekening kunnen worden geraadpleegd op de website ([www.nhgl.nl](http://www.nhgl.nl)). U moet inloggen, gaat dan naar leden, dan naar downloaden, dan naar bestuur en dan naar algemene ledenvergadering. Ook kunnen de stukken worden opgevraagd bij het bureau van het Genootschap ([kantoor@nhgl.nl](mailto:kantoor@nhgl.nl)). Op verzoek worden de stukken dan per post of mail verzonden. Ter vergadering wordt de jaarrekening toegelicht.

De kascontrole-commissie zal verslag doen over de financiële huishouding van de vereniging resulterend in de jaarrekening over 2020.

Na het verslag van deze commissie wordt de ALV gevraagd de jaarrekening goed te keuren en het bestuur décharge te verlenen voor de financiële rapportage.

Het jaarverslag 2020 van de vereniging ligt voor ter vaststelling.

### Benoeming bestuursleden

Binnen het bestuur zijn volgens rooster Stef Keulen, Anton van Baal, Rob Geraeds en Alfred Paarlberg aftredend. Rob Geraeds en Alfred Paarlberg hebben aangegeven hun bestuurslidmaatschap te willen beëindigen. Anton van Baal en Stef Keulen hebben zich herkiesbaar gesteld. Math de Ponti wordt voorgedragen als nieuw lid van het Dagelijks bestuur. Voorgesteld wordt om hen als zodanig te (her) benoemen.

### Rondvraag en sluiting

*Namens het Dagelijks Bestuur, Frank Oelmeijer, voorzitter*

## Nieuwe penningmeester gezocht

Het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg is een bloeiende vereniging met circa 1000 leden, een kantoor in Roermond, twee personeelsleden en een maandelijks verschijnend blad. De vereniging wordt aangestuurd door een bestuur waarvan Alfred Paarlberg, de huidige penningmeester, tijdens de Algemene Ledenvergadering in februari 2020 heeft aangegeven zijn taak te willen neerleggen. Begin 2021 komt de functie van penningmeester van het Koninklijk Natuurhistorisch Genootschap in Limburg zodoende vrij. Wij nodigen iedereen nadrukkelijk uit om na te denken over het leveren van een bijdrage aan de vereniging door zitting te nemen in het bestuur. De functie van penningmeester omvat de volgende taken:

- Het voorbereiden van de concept-begroting en voorleggen daarvan aan het bestuur
  - Het beheren van het geld van de vereniging, inclusief het doen van betalingen en het (laten) verzorgen van de invordering van contributies e.d.
  - Het bijhouden van de vermogenstoestand van de vereniging
  - Het samenstellen van een financieel jaarverslag inclusief de regievoering op de totstandkoming daarvan, waaronder het afstemmen met de kascontrole-commissie
  - Het controleren of het doen van uitgaven, in overeenstemming met de vastgestelde exploitatiebegroting en projectbegroting.
- Verslag doen over de Jaarrekening in de Algemene Ledenvergadering en schrijven van het financieel deel van het jaarverslag van de vereniging
- De tijdsbesteding die gemoeid is met de taak van penningmeester is gemiddeld 2 uur per week. Daarnaast zijn er pieken in tijdsbelasting bij het maken van de begroting, het opmaken van de halfjaarlijkse financiële tussenstand en het opmaken van de jaarrekening. De tijdsbesteding voor deze samen is in de orde van grootte van 80 uur.
- Wanneer je interesse hebt om als penningmeester zitting te nemen in het bestuur, dan zouden we het erg op prijs stellen om dit te vernemen via [kantoor@nhgl.nl](mailto:kantoor@nhgl.nl).

*Het bestuur*

## Binnenwerk Buitenwerk

Op de internetpagina [www.nhgl.nl](http://www.nhgl.nl) is de meest actuele agenda te raadplegen  
N.B. de excursies en lezingen zijn open voor iedereen, ongeacht of u wel of geen lid van een kring of studiegroep bent.

De activiteiten in februari vinden alleen doorgang als de situatie omtrent corona dit toelaat. In geval van twijfel kunt u op de website nagaan of de betreffende activiteit doorgang vindt.

**Donderdag 4 februari** verzorgt Hettie Meertens een Zoomlezing voor de **Kring Maastricht** met als onderwerp natuurontwikkeling in Rivierpark Maasvallei. Aanvang: 20.00 uur. Opgave verplicht via [maastricht@nhgl.nl](mailto:maastricht@nhgl.nl).

**Dinsdag 9 februari** is er via het Zoomplatform een werkvond van de **Werkgroep Plantensociologie** met als onderwerp Vegetaties van graslanden. Aanvang: 20.00 uur. Opgave verplicht via <https://loket.nhgl.nl>.

**Maandag 22 tot en met zaterdag 27 februari** organiseert de **Limburgse Koepel voor Natuurstudie (LIKONA)** een lezingencyclus die in plaats komt van de reguliere contactdag. De thema's zijn divers: Niet-inheemse bomen & woladvantieven (22-2), Vogels (23-2), Bodemerose (24-2), Grote modderkruiper & vleermuizen (25-2), daktuinen & kleine pages (26-2) en 30 jaar Natuuronderzoek & Klimaatverandering (27-2). Deze lezingen zijn online te volgen, inschrijven is noodzakelijk via [www.provinciaalnatuurcentrum.be/contactdagnatuur](http://www.provinciaalnatuurcentrum.be/contactdagnatuur)

onderzoek2021. U krijgt dan een link toegezonden waarmee u aan de verschillende lezingen kunt deelnemen. Meer detail-info op de website van het Provinciaal Natuurcentrum.

**Donderdag 4 maart** verzorgt Janjoost Bakhuizen voor de **Kring Maastricht** en de **Vogelstudiegroep** via het Zoomplatform een lezing met als onderwerp Overwinterende Kokmeeuwen in Maastricht op de voet gevolgd. Aanvang: 20.00 uur. Opgave verplicht via [maastricht@nhgl.nl](mailto:maastricht@nhgl.nl).

### KRINGEN

#### KRING HEERLEN

Olaf Op den Kamp ([kringheerlen@nhgl.nl](mailto:kringheerlen@nhgl.nl)).

#### KRING MAASTRICHT

Johan den Boer ([kringmaastricht@nhgl.nl](mailto:kringmaastricht@nhgl.nl)).

#### KRING ROERMOND

Math de Ponti ([kringroermond@nhgl.nl](mailto:kringroermond@nhgl.nl)).

#### KRING VENLO

Peter Eenshuistra ([kringvenlo@nhgl.nl](mailto:kringvenlo@nhgl.nl)).

#### KRING VENRAY

Patrick Palmen ([kringvenray@nhgl.nl](mailto:kringvenray@nhgl.nl)).

### STUDIEGROEPEN

#### FOTOSTUDIEGROEP

Bert Morelissen ([fotostudiegroep@nhgl.nl](mailto:fotostudiegroep@nhgl.nl)).

#### HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP

Pieter Puts ([herpetostudiegroep@nhgl.nl](mailto:herpetostudiegroep@nhgl.nl)).

#### LIBELLENSTUDIEGROEP

Jan Hermans ([libellenstudiegroep@nhgl.nl](mailto:libellenstudiegroep@nhgl.nl)).

#### MOLLUSKEN STUDIEGROEP LIMBURG

Stef Keulen ([molluskenstudiegroep@nhgl.nl](mailto:molluskenstudiegroep@nhgl.nl)).

#### MOSSENSTUDIEGROEP

Paul Spreuwenberg ([mossenstudiegroep@nhgl.nl](mailto:mossenstudiegroep@nhgl.nl)).

#### PADDENSTOLENSTUDIEGROEP

Henk Henczyk ([paddenstolenstudiegroep@nhgl.nl](mailto:paddenstolenstudiegroep@nhgl.nl)).

#### PLANTENSTUDIEGROEP

Olaf Op den Kamp ([plantenstudiegroep@nhgl.nl](mailto:plantenstudiegroep@nhgl.nl)).

#### PLANTENWERKGROEP WEERT

Jacques Verspagen  
([plantenwerkgroepweert@nhgl.nl](mailto:plantenwerkgroepweert@nhgl.nl)).

#### SPRINKHANENSTUDIEGROEP

Harry van Buggenum  
([sprinkhanenstudiegroep@nhgl.nl](mailto:sprinkhanenstudiegroep@nhgl.nl)).

#### STUDIEGROEP EPHEMEROPTERA, PLECOPTERA EN TRICHOPTERA

Harry Tolcamp ([ept@nhgl.nl](mailto:ept@nhgl.nl)).

#### STUDIEGROEP ONDERAARDE KALKSTEENGROEVEN

Rob Visser ([secretariaat@sok.nl](mailto:secretariaat@sok.nl)).

#### VISSENWERKGROEP

Frank Spikmans ([vissenstudiegroep@nhgl.nl](mailto:vissenstudiegroep@nhgl.nl)).

#### VLINDERSTUDIEGROEP

Mark de Mooij ([vlinderstudiegroep@nhgl.nl](mailto:vlinderstudiegroep@nhgl.nl)).

#### VOGELSTUDIEGROEP

Nicky Hulbosch ([vogelstudiegroep@nhgl.nl](mailto:vogelstudiegroep@nhgl.nl)).

#### WANTSSENSTUDIEGROEP LIMBURG

Martine Lemmens ([wantsen@nhgl.nl](mailto:wantsen@nhgl.nl)).

#### WERKGROEP DRIESTRUIK

Wouter Jansen ([werkgroepdriestruik@nhgl.nl](mailto:werkgroepdriestruik@nhgl.nl)).

#### ZOOGDIERENSTUDIEGROEP

Aegidia van Grinsven  
([zoogdierenstudiegroep@nhgl.nl](mailto:zoogdierenstudiegroep@nhgl.nl)).

### STICHTINGEN

#### STICHTING NATUURPUBLICATIES LIMBURG

Uitgever van publicaties, boeken en rapporten  
([snl@nhgl.nl](mailto:snl@nhgl.nl)).

#### STICHTING DE LIERELEI

Projectbureau voor onderzoek van natuur en landschap in Limburg ([lierelei@nhgl.nl](mailto:lierelei@nhgl.nl)).

#### STICHTING IR. D.C. VAN SCHAIK

Stichting voor het beheer van onderaardse kalksteengroeven in Limburg. Postbus 2235, 6201 HA Maastricht ([vanschaikestichting@nhgl.nl](mailto:vanschaikestichting@nhgl.nl)).

#### STICHTING NATUURBANK LIMBURG

Stichting voor het beheer van waarnemingen van het NHGL ([natuurbank@nhgl.nl](mailto:natuurbank@nhgl.nl)).





# GENOOTSCHAPSDAG

zaterdag 20 februari 2021

Op zaterdag 20 februari, de zaterdag na carnaval, vindt traditiegetrouw de Genootschapsdag plaats. Dit jaar kan deze dag vanwege de beperkingen vanwege Covid-19 niet in fysieke vorm doorgaan. We hebben derhalve gekozen voor een digitale Genootschapsdag via het Zoom-platform. Het voordeel is dat u alle lezingen vanuit huis op de bank via uw laptop of tablet kunt volgen. Als organisatoren missen ook wij het fysieke contact met en tussen de leden, maar we hopen dat we dat later weer kunnen inhalen als de maatregelen weer worden versoepeld. De lezingenblokken zijn thematisch van opzet, zodat er hopelijk iets bij is van ieders gading.

## Programma

Dagvoorzitter: *Harry Tolkamp*

Het programma is ingedeeld in vier thematische blokken met acht lezingen van elk 25 minuten. Aan het eind van elke lezing is er kort tijd voor het beantwoorden van enkele vragen die via de chat gesteld kunnen worden.

### 10.00-11.15 uur Blok 1 Landschap

- Welkom door Frank Oelmeijer, voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap.
- *Olaf Op den Kamp* Natuurgebieden in Limburg. *Een impressie uit de boekenserie Natuurlijk Maastricht, Natuurlijk Kerkrade, de Geleenbeek en Natuurlijk Roermond.*
- *Hettie Meertens* Rivierpark Maasvallei. *Tot leven gebracht door het Grensmaasproject.*

### 11.30-12.30 uur Blok 2 Ongewervelden

- *Reinier Akkermans* Highlights uit de waarnemingen van Limburgse wantsen.
- *Gerard Majoor* Twee nieuwe mutsnaaktslakken voor Nederland uit Eys.

### 13.30-14.30 uur Blok 3 Flora en Paddenstoelen

- *Mark Smeets* over Bijzondere flora, bijzondere schimmels. *Een introductie tot de fytoparasitaire schimmels van Zuid-Limburg.*
- *Wiene Bakker* Onderzoek naar pioniergemeenschappen op rotsbodemplaat in Zuid-Limburg.

### 15.00-16.15 uur Blok 4 Fauna

- *Ton Lenders* De brand op de Meinweg en de effecten op de fauna.
- *Henk Schmitz* Gladde slangen in een woonwijk aan de rand van Nationaal Park De Meinweg.
- Afsluiting van de Genootschapsdag door de voorzitter.

16.15 uur-16.45 uur

**Algemene ledenvergadering van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.**

*Voor de afsluitende borrel bent u dit jaar zelf thuis verantwoordelijk.*

## Deelname

Deelname aan deze Genootschapsdag is gratis. U kunt zich voor deze dag aanmelden via [loket.nhgl.nl](http://loket.nhgl.nl), dan krijgt u enkele dagen voor de Genootschapsdag een link toegestuurd zodat u ook bij de Zoom-presentatie kunt. Deze link zal later ook via de website en facebook bekend gemaakt worden.



RIVIERPARK MAASVALLEI (FOTO: OLAF OP DEN KAMP)



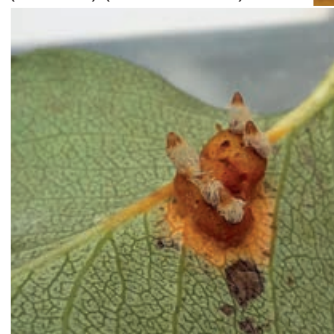
GLADDE SLANG (*CORONILLA AUSTRIACA*) (FOTO: OLAF OP DEN KAMP)



BLEEK SCHILDZAAD (*ALYSSUM ALYSSOIDES*) (FOTO: OLAF OP DEN KAMP)

MUTSNAAKTSLAK (FOTO: STEF KEULEN)

AECIA VAN PEER-JENEVERBESROEST (*GYMNOSPORANGIUM SABINAE*) OP DE ONDERZIJDE VAN EEN BLAD VAN DE PEER (*PYRUS SPEC.*) (FOTO: MARK SMEETS)



MEINWEGBRAND BIJ DE WAALSBERG (FOTO: PETER VAN SOEST)



# Inhoudsopgave

## 17 De wantsen van de Stalberg (Heteroptera)

R. W. Akkermans, T. Martens & W. Vergoossen

In de periode 2010-2019 zijn op de Stalberg bij de Hamert 163 soorten wantsen gevonden. Daarmee komt 30% van de uit Limburg bekende soorten op dit 1,5 km lange, 12 hectare grote oevergrasland langs de Maas voor. De verklaring voor deze wantsenrijkdom wordt gezocht in de grote botanische variatie ten gevolge van de hoogteverschillen ten opzichte van de Maas en de daarmee samenhangende droogtegradiënt van nat langs de oevers naar zeer droog aan de bovenrand.

## 27 De dreigende teloorgang van de Levendbarende hagedis (*Zootoca vivipara*) bij Watersley

R. Geraeds

Als gevolg van schaalvergroting en intensivering van het landgebruik zijn populaties Levendbarende hagedissen op veel plaatsen in het agrarisch cultuurlandschap verdwenen. Bij Watersley, zuidelijk van Sittard, dreigt de soort juist te verdwijnen door het achterwege blijven van beweiding of ander landgebruik. In 2009 werd hier een grote populatie ontdekt in een grasland op de zuidhelling van de Kollenberg. Door het gebrek aan beheer is dit grasland tegenwoordig vrijwel geheel dichtgegroeid met struweel waardoor het als leefgebied voor de soort ongeschikt is geworden.

## 33 Mededeling

**Vestiging van Walstrobremraap (*Orobanche caryophyllacea*) in twee tuinen**

## 35 Onder de Aandacht

## 36 Recent verschenen

## 36 Binnenwerk Buitenwerk

## 36 Kringen, studiegroepen, stichtingen

Foto omslag:

Stalberg, foto: Henk Heijligers



**NATUURHISTORISCH  
GENOOTSCHAP in LIMBURG**

## Colofon

### DAGELIJKS BESTUUR

Frank Oelmeijer (voorzitter), Rob Geraeds (vice-voorzitter), Alfred Paarlberg (penningmeester) & Ben Matheij.

### ALGEMEEN BESTUUR

Wilfred Alblas, Toon van Baal, Marian Baars, Jan-Joost Bakhuizen, Susanne Hanssen, Wouter Jansen, Stef Keulen, Math de Ponti, Pieter Puts, Aidan Williams & Linda Wortel.

### KANTOOR

Olaf Op den Kamp, Jeanne Cuypers & Martine Lemmens.

### ADRES

Kapellerpoort 1, 6041 HZ Roermond,  
tel. 0475-386470 (kantoor@nhgl.nl).  
www.nhgl.nl.

### LIDMAATSCHAP

€ 38,00 per jaar. Leden t/m 23 jaar € 17,50; bedrijven, verenigingen, instellingen e.d. € 120,00.  
Okjen Weinreich (leden@nhgl.nl).  
IBAN: NL73RABO0159023742, BIC: RABONL2U.

### BESTELLINGEN/PUBLICATIEBUREAU

Publicaties zijn te bestellen bij het publicatiebureau, Marja Lenders (publicaties@nhgl.nl).  
Losse nummers € 4,-; leden € 3,50 (incl. porto),  
themanummers € 7,-.  
IBAN: NL31INGB000429851, BIC: INGBNL2A.

**NATUURHISTORISCH  
M A A N D B L A D**

**REDACTIE** Olaf Op den Kamp (hoofdredacteur), Philip Bossenbroek, Henk Heijligers, Jan Hermans, Ton Lenders, Gerard Majoer (eindredactie), Guido Verschoor, Raymond Pahlplatz & Marc Poeth (redactie-assistent) (redactie@nhgl.nl).

### RICHTLIJNEN VOOR KOPIJ-INZENDING

Diegenen die kopij willen inzenden, dienen zich te houden aan de richtlijnen voor kopij-inzending. Deze kunnen worden aangevraagd bij de redactie of zijn te bekijken op [www.nhgl.nl](http://www.nhgl.nl).

**LAY-OUT & OPMAAK** Van de Manakker,  
Grafische communicatie, Maastricht  
(mvandemanakker@xs4.all.nl).

**EDITING SUMMARIES** Jan Klerkx, Maastricht.

**DRUK** Grafagroep Zuid, Swalmen.



Copyright. Auteursrecht voorbehouden. Overname slechts toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 0028-1107

provincie limburg

